

REPUBLIKA SLOVENIJA
**MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,
GOZDARSTVO IN PREHRANO**

Dunajska cesta 22, 1000 Ljubljana

T: 01 478 9000
F: 01 478 9021
E: gp.mkgp@gov.si
www.mkgp.gov.si

Številka: 332-10/2018/6

Ljubljana, 23. 4. 2018

EVA (če se akt objavi v Uradnem listu RS)

GENERALNI SEKRETARIAT VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE

Gp.gs@gov.si

ZADEVA: Poročilo varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano za leto 2017 – predlog za obravnavo

1. Predlog sklepov vlade:

Na podlagi tretjega odstavka 61.d člena Zakona o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12, – ZdZPVHVVR, 26/14, 32/15, 27/12 in 22/18) je Vlada Republike Slovenije na ... seji dne ... pod točko ... sprejela naslednji sklep:

Vlada Republike Slovenije se je seznanila s Poročilom varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano za leto 2017.

Mag. Liljana Kozlovič
GENERALNA SEKRETARKA

Priloga:

- Poročilo varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano za leto 2017.

Prejmejo:

- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano,
- Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano,
- Generalni sekretariat Vlade RS,
- Ministrstvo za gospodarstvo, razvoj in tehnologijo,

2. Predlog za obravnavo predloga zakona po nujnem ali skrajšanem postopku v državnem zboru z obrazložitvijo razlogov:

/

3.a Osebe, odgovorne za strokovno pripravo in usklajenost gradiva:

Janja Kokolj Prošek, vodja Službe za podporo živilskopredelovalni industriji in promocijo kmetijskih in živilskih proizvodov na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS.

Martin Gosenca, podsekretar

3.b Zunanji strokovnjaki, ki so sodelovali pri pripravi dela ali celotnega gradiva:

Dr. Jože Podgoršek varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano

4. Predstavniki vlade, ki bodo sodelovali pri delu državnega zbora:		
/		
5. Kratak povzetek gradiva:		
Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano, dr. Jože Podgoršek, je v skladu z 61.d členom Zakona o kmetijstvu in 3. členom Uredbe o delovanju in financiranju varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano pripravil letno poročilo, s katerim poroča vladi o primerih dobrih in slabih poslovnih praks v verigi preskrbe s hrano, ki jih je pri svojem delu zaznal v letu 2017. V poročilu posebej izpostavlja nekatere pozitivne prakse trgovskih verig v Sloveniji, ki jih je zaznal v letu 2017. Pri pozitivnih praksah izpostavlja primere, kjer se kažejo pozitivni učinki povezovanja posameznih deležnikov v večje sisteme (zadruga idr.). Prav tako izpostavlja pomen slovenskih dobaviteljev v trgovskih verigah, saj večina trgovskih verig nagovarja potrošnike s promocijo slovenskih dobaviteljev. V poročilu je opozoril tudi na nepošteno prakse in nedovoljena ravnanja v verigi preskrbe s hrano. Pri tem je pojasnil, da se te prakse dogajajo po celotni verigi od primarnega pridelovalca preko zadrug in živilsko predelovalnih podjetij do trgovskih verig. Pri tem posebej izpostavlja dejstvo, da kljub v letu 2011 podpisanemu Kodeksu dobrih poslovnih praks med deležniki v agroživilski verigi, kjer so se partnerji zavezali za uvajanje neto-neto cen, še vedno nekateri deležniki vsiljujejo dodatne popuste in rabate šibkejšim pogajalcem v verigi. Tu velja izpostaviti trgovske verige, ki zaradi svoje znatne tržne moči izkoriščajo šibkejšo dobavitelje in jim vsiljujejo različne pogodbene zaveze, ki so v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji. Pri navajanju domnevno nepoštenih praks in domnevno nedovoljenih ravnanj se deloma sklicuje tudi na sektorsko raziskavo, ki jo je na podlagi njegove priglasitve sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v tem letu izvedla Javna agencija RS za varstvo konkurence. Na podlagi lastnih ugotovitev in zaključkov sektorske raziskave Javne agencije RS za varstvo konkurence v poročilu jasno podpira že sprejeto spremembo Zakona o kmetijstvu, v kateri so navedene nepošteno prakse, prav tako pa jasno določa termin »stranke z znatno tržno močjo«. Ocenjuje, da bo sprememba Zakona o kmetijstvu že sama po sebi uredila odnose me deležniki v verigi preskrbe s hrano. V poročilu varuh izpostavlja primere uspešno odpravljenih nepoštenih praks. Pri tem ugotavlja, da je preprečevanje uspešno v primeru, ko se pojavljajo novi poskusi uvajanja nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, medtem ko je pri uveljavljenih bistveno manj uspešen. Zaradi tega je v skladu z 61.d členom Zakona o kmetijstvu tudi v letu 2017 priglasil sume nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj Javni agenciji RS za varstvo konkurence. Varuh ravno tako v skladu z 61.d členom Zakona o kmetijstvu v letnem poročilu predlaga sprejetje nekaterih ukrepov, ki bi po njegovem mnenju pozitivno vplivali na verigo preskrbe s hrano.		
6. Presoja posledic za:		
a)	javnofinančna sredstva nad 40.000 EUR v tekočem in naslednjih treh letih	DA/NE

b)	usklajenost slovenskega pravnega reda s pravnim redom Evropske unije	DA/NE
c)	administrativne posledice	DA/NE
č)	gospodarstvo, zlasti mala in srednja podjetja ter konkurenčnost podjetij	DA/NE
d)	okolje, vključno s prostorskimi in varstvenimi vidiki	DA/NE
e)	socialno področje	DA/NE
f)	dokumente razvojnega načrtovanja: – nacionalne dokumente razvojnega načrtovanja – razvojne politike na ravni programov po strukturi razvojne klasifikacije programskega proračuna – razvojne dokumente Evropske unije in mednarodnih organizacij	DA/NE
7.a Predstavitev ocene finančnih posledic nad 40.000 EUR: (Samo če izberete DA pod točko 6.a.)		

I. Ocena finančnih posledic, ki niso načrtovane v sprejetem proračunu				
	Tekoče leto (t)	t + 1	t + 2	t + 3
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) prihodkov državnega proračuna				
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) prihodkov občinskih proračunov				
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) odhodkov državnega proračuna				
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) odhodkov občinskih proračunov				
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) obveznosti za druga javnofinančna sredstva				
II. Finančne posledice za državni proračun				
II.a Pravice porabe za izvedbo predlaganih rešitev so zagotovljene:				
Ime proračunskega uporabnika	Šifra in naziv ukrepa, projekta	Šifra in naziv proračunske postavke	Znesek za tekoče leto (t)	Znesek za t + 1
SKUPAJ				
II.b Manjkajoče pravice porabe bodo zagotovljene s prerazporeditvijo:				
Ime proračunskega uporabnika	Šifra in naziv ukrepa, projekta	Šifra in naziv proračunske postavke	Znesek za tekoče leto (t)	Znesek za t + 1
SKUPAJ				
II.c Načrtovana nadomestitev zmanjšanih prihodkov in povečanih odhodkov proračuna:				
Novi prihodki	Znesek za tekoče leto (t)		Znesek za t + 1	
SKUPAJ				

OBRAZLOŽITEV:**I. Ocena finančnih posledic, ki niso načrtovane v sprejetem proračunu**

V zvezi s predlaganim vladnim gradivom se navedejo predvidene spremembe (povečanje, zmanjšanje):

- prihodkov državnega proračuna in občinskih proračunov,
- odhodkov državnega proračuna, ki niso načrtovani na ukrepih oziroma projektih sprejetih proračunov,
- obveznosti za druga javnofinančna sredstva (drugi viri), ki niso načrtovana na ukrepih oziroma projektih sprejetih proračunov.

II. Finančne posledice za državni proračun

Prikazane morajo biti finančne posledice za državni proračun, ki so na proračunskih postavkah načrtovane v dinamiki projektov oziroma ukrepov:

II.a Pravice porabe za izvedbo predlaganih rešitev so zagotovljene:

Navedejo se proračunski uporabnik, ki financira projekt oziroma ukrep; projekt oziroma ukrep, s katerim se bodo dosegli cilji vladnega gradiva, in proračunske postavke (kot proračunski vir financiranja), na katerih so v celoti ali delno zagotovljene pravice porabe (v tem primeru je nujna povezava s točko II.b). Pri uvrstitvi novega projekta oziroma ukrepa v načrt razvojnih programov se navedejo:

- proračunski uporabnik, ki bo financiral novi projekt oziroma ukrep,
- projekt oziroma ukrep, s katerim se bodo dosegli cilji vladnega gradiva, in
- proračunske postavke.

Za zagotovitev pravic porabe na proračunskih postavkah, s katerih se bo financiral novi projekt oziroma ukrep, je treba izpolniti tudi točko II.b, saj je za novi projekt oziroma ukrep mogoče zagotoviti pravice porabe le s prerazporeditvijo s proračunskih postavk, s katerih se financirajo že sprejeti oziroma veljavni projekti in ukrepi.

II.b Manjkajoče pravice porabe bodo zagotovljene s prerazporeditvijo:

Navedejo se proračunski uporabniki, sprejeti (veljavni) ukrepi oziroma projekti, ki jih proračunski uporabnik izvaja, in proračunske postavke tega proračunskega uporabnika, ki so v dinamiki teh projektov oziroma ukrepov ter s katerih se bodo s prerazporeditvijo zagotovile pravice porabe za dodatne aktivnosti pri obstoječih projektih oziroma ukrepih ali novih projektih oziroma ukrepih, navedenih v točki II.a.

II.c Načrtovana nadomestitev zmanjšanih prihodkov in povečanih odhodkov proračuna:

Če se povečani odhodki (pravice porabe) ne bodo zagotovili tako, kot je določeno v točkah II.a in II.b, je povečanje odhodkov in izdatkov proračuna mogoče na podlagi zakona, ki ureja izvrševanje državnega proračuna (npr. priliv namenskih sredstev EU). Ukrepanje ob zmanjšanju prihodkov in prejemkov proračuna je določeno z zakonom, ki ureja javne finance, in zakonom, ki ureja izvrševanje državnega proračuna.

7.b Predstavitev ocene finančnih posledic pod 40.000 EUR:

(Samo če izberete NE pod točko 6.a.)

Kratka obrazložitev

8. Predstavitev sodelovanja z združenji občin:	
Vsebina predloženega gradiva (predpisa) vpliva na: - pristojnosti občin, - delovanje občin, - financiranje občin.	DA/NE
Gradivo (predpis) je bilo poslano v mnenje: – Skupnosti občin Slovenije SOS: DA/NE – Združenju občin Slovenije ZOS: DA/NE – Združenju mestnih občin Slovenije ZMOS: DA/NE Predlogi in pripombe združenj so bili upoštevani: – v celoti, – večinoma, – delno, – niso bili upoštevani. Bistveni predlogi in pripombe, ki niso bili upoštevani.	
9. Predstavitev sodelovanja javnosti:	
Gradivo je bilo predhodno objavljeno na spletni strani predlagatelja:	DA/NE
Poročilo varuha bo objavljeno po sprejetju na Vladi RS.	
(Če je odgovor DA, navedite: Datum objave: V razpravo so bili vključeni: – nevladne organizacije, – predstavniki zainteresirane javnosti, – predstavniki strokovne javnosti. – . Mnenja, predlogi in pripombe z navedbo predlagateljev (imen in priimkov fizičnih oseb, ki niso poslovni subjekti, ne navajajte): Upoštevani so bili: – v celoti, – večinoma, – delno, – niso bili upoštevani. Bistvena mnenja, predlogi in pripombe, ki niso bili upoštevani, ter razlogi za neupoštevanje: Poročilo je bilo dano Javnost je bila vključena v pripravo gradiva v skladu z Zakonom o ..., kar je navedeno v predlogu predpisa.)	

10. Pri pripravi gradiva so bile upoštevane zahteve iz Resolucije o normativni dejavnosti:	DA/NE
11. Gradivo je uvrščeno v delovni program vlade:	DA/NE
mag. Dejan Židan minister	

Priloge:

- Poročilo varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano za leto 2017.

VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO
Republika Slovenija

LETNO POROČILO

VARUHA ODNOSOV V VERIGI PRESKRBE S HRANO ZA LETO 2017

dr. Jože Podgoršek
varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano

Januar 2018

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	2
2 PRAVNA PODLAGA ZA IMENOVANJE VARUHA	3
3 NEPOŠTENE PRAKSE IN NJIHOVE POSLEDICE	4
3.1 Veriga preskrbe s hrano	4
3.2 Nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja	6
3.3 Že izvedeni ukrepi za preprečevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj	7
4 PREUČEVANJE POZITIVNIH PRAKS, NEPOŠTENIH PRAKS IN NEDOVOLJENIH RAVNANJ	9
5 UGOTOVLJENE POZITIVNE PRAKSE IN SUMI NEPOŠTENIH PRAKS TER NEDOVOLJENIH RAVNANJ	10
5.1 Pozitivne prakse	10
5.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj	12
5.2.1 <i>Priglasitev sumov nepoštenih praks</i>	12
5.2.2 <i>Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj trgovskih verig</i>	16
5.2.3 <i>Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj živilskopredelovalnih podjetij</i>	18
5.2.4 <i>Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj zadrug</i>	19
5.2.5 <i>Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj javnih zavodov</i>	19
5.2.6 <i>Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo deležniki v isti liniji verige preskrbe s hrano</i>	20
6 USPEŠNO ODPRAVLJENE NEPOŠTENE PRAKSE IN NEDOVOLJENA RAVNANJA	21
7 PREDLAGANI UKREPI ZA PREPREČEVANJE NEDOVOLJENIH RAVNANJ IN NEPOŠTENIH PRAKS IN UČINKOVITEJŠE DELO VARUHA	22
7.1 Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu	22
8 NAROČENE RAZISKAVE	29
9 PREDLOG RAZISKAV IN PROJEKTOV	32
10 FINANČNO POROČILO	34
11 SKLEP	37

1 UVOD

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu¹ (v nadaljnjem besedilu: ZKme-1B) je pravna podlaga za ustanovitev funkcije varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano. Ta ustanovitev se je uresničila marca 2015. Varuh je v skladu z ZKme-1B in Uredbo o delovanju in financiranju varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano² (v nadaljnjem besedilu: uredba) organ, ki prepozna in spodbuja vse deležnike v verigi preskrbe s hrano, podpira pozitivne prakse ter opozarja na nepošteno prakse in nedovoljena ravnanja. Temeljna pristojnost varuha je, da s svojim ugledom, strokovnostjo in neodvisnostjo opozarja pred slabimi in poudarja dobre prakse vseh deležnikov v verigi preskrbe s hrano.

V skladu z zakonodajo je pri svojem delu neodvisen in samostojen, materialna in finančna sredstva za njegovo delovanje pa zagotavlja ministrstvo, pristojno za kmetijstvo.

Varuh spremlja ravnanja deležnikov v verigi preskrbe s hrano, objavlja primere dobrih poslovnih praks na spletni strani varuha³ in o tem obvešča javnost. Pri tem mora delovati v skladu s predpisi, ki urejajo varstvo osebnih podatkov in varovanje poslovnih skrivnosti. Pri svojem delu varuh pokriva široko področje, saj veriga preskrbe s hrano vključuje tako pridelavo oziroma prirejo kot tudi predelavo, distribucijo, veleprodajo oziroma maloprodajo prehranskih izdelkov končnemu potrošniku.

Umestitev funkcije varuha v naš pravni sistem je sad zavedanja, da veriga preskrbe s hrano zagotavlja dobavo živil in pijač splošni javnosti za potrošnjo posameznikov ali gospodinjstev. Veriga preskrbe s hrano vpliva na vse potrošnike v EU, saj nakup prehranskih izdelkov pomeni precejšen del proračuna povprečnega gospodinjstva. Po podatkih raziskav Eurostata povprečno gospodinjstvo v EU porabi okoli 14 % proračuna za prehranske izdelke. Preden proizvod pride do potrošnika, številni udeleženci na trgu (proizvajalci, predelovalci, trgovci na drobno itn.) prispevajo k njegovi vrednosti in vplivajo na končno ceno, ki jo plača potrošnik. S tega vidika je enotni trg prinesel ogromne koristi deležnikom v verigi preskrbe s hrano. Veliki in mali dobavitelji in trgovci na drobno imajo zdaj več priložnosti na trgu in večji krog potrošnikov. Delež čezmejne trgovine med državami članicami EU zdaj znaša približno 20 % celotne proizvodnje hrane in pijač v EU. Najmanj 70 % celotnega izvoza kmetijskih in živilskih proizvodov držav članic EU pa je namenjenega v druge države članice

¹ Uradni list RS, št. 26/14, 14. april 2014.

² EVA: 201-2330-0112, SOP: 2014-01-2164, sprejeta 3. julija 2014, številka dokumenta: 00728-29/2014, objavljena v Uradnem listu RS, št. 50/14, 4. julija 2014.

³ <http://www.varuhverigehrane.si/>

EU. Zato lahko dobro delujoča in učinkovita veriga preskrbe s hrano v EU znatno prispeva k enotnemu trgu.⁴

Poleg tega Evropska komisija ugotavlja, da so partnerji v verigi preskrbe s hrano v neenakem konkurenčnem položaju, kjer je trgovina bistveno močnejši pogajalec kot dobavitelji in primarni pridelovalci. Neenakost posameznih deležnikov se kaže tudi ob primerjavi verige preskrbe s hrano z drugimi gospodarskimi sektorji. Zaradi tega je treba verigo preskrbe s hrano obravnavati drugače in vanjo vnesti več varnostnih mehanizmov, s čimer bi lahko preprečili vsiljevanje nepoštenih zavez močnejših pogajalcev proti šibkejšim.⁵

2 PRAVNA PODLAGA ZA IMENOVANJE VARUHA

Pravna podlaga za imenovanje varuha je ZKme-1B (61. e člen). Varuh izvaja funkcijo nepoklicno, pri delu pa ravna častno in pošteno. Podrobnejši pogoji delovanja in financiranja varuha so navedeni v pripadajoči uredbi.⁶ Varuh je na predlog ministra, pristojnega za kmetijstvo, in ministra, pristojnega za trgovino, imenovan za pet let, imenuje ga Vlada Republike Slovenije.

ZKme-1B določa obvezne pogoje za imenovanje varuha⁷, in sicer: predlagani kandidat za varuha ne sme biti član v organu upravljanja ali nadzora gospodarske družbe, ki se ukvarja s pridelavo, predelavo, distribucijo ali prodajo hrane, ter ne sme imeti funkcije v državnem organu, organu politične stranke ali organu sindikata. Za varuha je lahko imenovan kandidat:

- ki je državljan Republike Slovenije;
- ki obvlada uradni jezik;
- ki ni pravnomočno obsojen;

⁴ Sporočilo Evropske komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Boj proti nepoštenim trgovinskim praksam v verigi preskrbe s hrano med podjetji, Strasbourg, 2014.

⁵ Evropska komisija, High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain, Draft Work Programme, Brusel, GROW/D/3/JS/BP vv (2016) 3094507.

⁶ Uradni list RS, št. 50/14.

⁷ Določa pa tudi pogoje za njegovo razrešitev:

”Vlada lahko na predlog ministra, pristojnega za kmetijstvo, in v soglasju z ministrom, pristojnim za trgovino, predčasno razreši varuha, če:

- to sam zahteva;
- trajno izgubi delovno zmožnost za opravljanje svojega dela;
- ravna v nasprotju z določbami tega zakona;
- zaradi ugotovljenih napak pri delu ni vreden zaupanja;
- nastopi funkcijo v državnem organu, organu politične stranke, organu sindikata ali postane član v organu upravljanja ali nadzora gospodarske družbe, ki se ukvarja s pridelavo, predelavo, distribucijo ali prodajo hrane.” (ZKme-1B, 61. e člen)

- ki ima najmanj deset let delovnih izkušenj na področju pridelave, predelave, distribucije ali prodaje živil.

3 NEPOŠTENE PRAKSE IN NJIHOVE POSLEDICE

3.1 Veriga preskrbe s hrano

V Sloveniji je veriga preskrbe s hrano izredno razgibana in se zaradi nepovezanosti posameznih deležnikov precej razlikuje od podobnih verig v sosednjih državah. V zadnjih letih se deležniki niso niti poskusili združevati, kar vzbuja še dodatno zaskrbljenost. Tudi v letu 2017 verigo preskrbe s hrano obvladuje pet vrst verige preskrbe s hrano:

1. kmetijsko gospodarstvo – trgovska veriga,
2. kmetijsko gospodarstvo – zadruga – trgovska veriga,
3. kmetijsko gospodarstvo – živilskopredelovalno podjetje – trgovska veriga,
4. kmetijsko gospodarstvo – zadruga – živilskopredelovalno podjetje – trgovska veriga,
5. živilskopredelovalno podjetje – trgovska veriga.

Za lažje razumevanje različnih tržnih moči posameznih deležnikov v verigi preskrbe s hrano bom na kratko opisal posamezne skupine deležnikov, ki med seboj poslovno sodelujejo. V letu 2017 je oddalo subvencijsko vlogo okoli 55.000 kmetijskih gospodarstev in to skupino kmetij lahko uvrstimo med tiste, ki se ukvarjajo s pridelavo hrane na kmetijskih gospodarstvih. Ta kmetijska gospodarstva obdelujejo nekaj manj kot 460.000 ha kmetijskih površin.

V letu 2015 je bilo v Sloveniji registriranih 87 zadrug z dejavnostjo kmetijstvo, lov, gozdarstvo in ribištvo. V letu 2017 je bilo 64 prostovoljno včlanjenih članic v Zadružno zvezo Slovenije (v nadaljnjem besedilu: ZZS). Med članicami ZZS so tudi Deželna banka Slovenije, d.d., Kmečki glas, d.o.o., Kapitalska zadruga, z.o.o. in Semenarna Ljubljana, d.o.o. Zadruge, vključene v zadružno zvezo, so imele leta 2014 13.715 članov in 2.615 zaposlenih. Članice ZZS so po svoji dejavnosti splošne ali večnamenske nabavne in prodajne kmetijske zadruge, pa tudi specializirane, na primer gozdarske, sadjarske, mleinarske in druge. Temeljni dejavnosti kmetijskih zadrug v Sloveniji sta odkup in prodaja kmetijskih proizvodov (predelanih ali nepredelanih) in oskrba kmetov z reprodukcijskim materialom za kmetijstvo (gnojila, krmila, semenski material, sredstva za varstvo rastlin idr.).⁸

⁸ VIR: Zadružna zveza Slovenije. Zadruge v Sloveniji, Ljubljana, http://www.zadrzna-zveza.si/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=14, 5. 12. 2017.

V letu 2016 smo imeli v Sloveniji 719 živilskopredelovalnih podjetij (z registriranimi skupinami C10 in C11 po standardni klasifikaciji dejavnosti /SKD/). Živilskopredelovalna podjetja so v letu 2016 zaposlovala 13.336 oseb in ustvarila prek 2,06 milijarde prihodkov od prodaje. Sektor je kar 25,9 % prometa ustvaril z izvozom, kar je za sektor nadpovprečno v primerjavi z drugimi državami EU ter kaže na intenzivno iskanje novih trgov zunaj meja Slovenije in tujih partnerjev s poštenimi praksami v odnosih do dobaviteljev.⁹

Za Slovenijo je značilna tudi izredno razvita mreža trgovskih verig. V letu 2017 so pri nas poslovale naslednje večje trgovske verige:¹⁰

- Mercator: okoli 550 marketov in supermarketov ter okoli 220 franšiznih trgovin,
- Spar Slovenija: okoli 100 marketov in supermarketov ter 8 franšiznih trgovin,
- Engrotuš: okoli 180 marketov in supermarketov ter okoli 105 franšiznih trgovin,
- Hofer: več kot 80 marketov in supermarketov,
- Lidl: okoli 50 marketov in supermarketov,
- Eurospin: okoli 80 marketov in supermarketov,
- Jager: okoli 35 marketov in supermarketov,
- E. Leclerc: 2 supermarketeta.

Poleg teh imamo še manjše samostojne trgovine in združne trgovine, ki niso vključene v mrežo franšiz.

Ne glede na izredno močno mrežo trgovin s prodajo prehranskih izdelkov pa ugotavljamo močno zgoščenost moči trgovskih verig. V Sloveniji imajo samo tri trgovske verige (Mercator, d. d., Spar Slovenija, d. o. o., Engrotuš, d. o. o.) ocenjeni tržni delež prek 65 %. Ocene kažejo, da tržni delež intenzivno raste diskontnim trgovcem (zlasti trgovskima verigama Hofer, d. o. o., in Lidl, d. o. o.).

Iz navedenih podatkov je povsem jasno, da so trgovske verige bistveno močnejši partnerji v verigi preskrbe s hrano kot drugi deležniki. Prav tako ocenjujemo, da zgoščenost trgovine povečuje odvisnost dobaviteljev od posameznega trgovskega sistema, kar sicer lahko vodi v dolgoročno sodelovanje in skupne blagovne znamke, vsekakor pa omogoča tudi vsiljevanje nepoštenih praks v pogodbene odnose.

⁹ Prof. dr. Aleš Kuhar, Slovenska živilska industrija v letu 2016, 17. vrh kmetijskih in živilskih podjetij, 6. junij 2017.

¹⁰ VIR: Podatki na spletnih straneh trgovskih verig.

3.2 Nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja

Nepoštene prakse

Za lažje razumevanje izrazov »nepoštene prakse« in »nedovoljena ravnanja« ju bom najprej obrazložil. Na splošno lahko nepoštene prakse opredelimo kot take, ki se močno razlikujejo od dobrega poslovnega ravnanja, so v nasprotju z dobro vero in poštenim ravnanjem ter jih en partner v verigi preskrbe s hrano enostransko vsili drugemu. Vzpostavijo se tam, kjer odnosi med partnerji v verigi preskrbe s hrano niso gospodarsko uravnovešeni, tako da v poslovnih odnosih nastajajo razlike v pogajalski moči in s tem resne motnje tržnega ravnovesja.

Evropska komisija¹¹ je že pred leti objavila nekatere najpogostejše nepoštene prakse v verigi preskrbe s hrano. V zeleni knjigi o nepoštenih trgovinskih praksah je poudarila predvsem:

- nejasne pogodbene pogoje,
- pomanjkanje pisnih pogodb,
- retroaktivne spremembe pogodb,
- nepošten prenos poslovnega tveganja,
- nepošteno uporabo informacij,
- nepošteno prekinitev poslovnega odnosa,
- omejitev teritorialne oskrbe.

Nedovoljena ravnanja

V skladu z 61. f členom ZKme-1B so nedovoljena ravnanja tista, s katerimi ena stranka s svojo znatno tržno močjo, ki izhaja iz obsega ali vrednosti prodaje, v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji izkorišča drugo pogodbeno stranko. Zakon navaja nekatera ravnanja kot nedovoljena, in sicer:

- nespoštovanje predpisanih plačilnih rokov;
- vsiljevanje pogojev, zlasti dodatnih plačil ali popustov, promocij ali drugih storitev, nepoštenih dobavnih pogojev, protidobav pod nekonkurenčnimi pogoji, dodatnih plačil zaradi doseganja ali nedoseganja določene ravni prodaje, brezpogojnega vračanja neprodanega blaga, bremenitev drugih pogodbenih strank s stroški inventurnega manka ali kraj.

To pomeni, da lahko v praksi pride tudi do drugih ravnanj, ki jih je mogoče opredeliti kot nedovoljena, vendar je od posameznih okoliščin odvisno, ali jih bo mogoče uvrstiti v pravno določbo prvega odstavka 61. f člena ZKme-1B.

¹¹ VIR: Evropska komisija. Zelena knjiga o nepoštenih trgovinskih praksah v oskrbni verigi z živili in neživili med podjetji v Evropi, Bruselj.

Vzroki za nepošteno prakse in nedovoljena ravnanja

Vzrokov za nepošteno prakse in nedovoljena ravnanja v verigi preskrbe s hrano je več. Najpomembnejši je ekonomska in poslovna odvisnost enega partnerja od drugega. Nezmožnost zamenjave poslovnega partnerja ali prekinitve obstoječega odnosa je ključni dejavnik pri nastanku nepoštenih praks. Poleg tega se šibkejša stranka pogosto boji, da bi se poslovni odnos končal, če bi se pritožila. Zaradi omenjenega "dejavnika strahu" so takšne pritožbe precej manj verjetne in zato pogosto nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj niti ne zaznamo.

Zagotovo je vzrok za vsiljevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj tudi neenaka pogajalska moč zaradi izrazite razdrobljenosti posameznih deležnikov (primarnih pridelovalcev, živilskopredelovalne industrije, zadrug) in njihovega medsebojnega nezaupanja. Številčnost in zamenljivost partnerjev na strani dobaviteljev bodisi zadrugam in živilskim podjetjem ali trgovinam povečata priložnost za vsiljevanje dodatnih nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v pogodbene zaveze.

Posledice nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj

Posledice nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj se kažejo na različne načine. Najpomembnejša je zagotovo izguba dela prihodka partnerja, nad katerim se izvajajo nepošteno prakse in/ali nedovoljena ravnanja. Tako lahko ugotavljamo, da nekateri deležniki zaradi svoje ekonomske premoči zmanjšujejo razvojne možnosti podjetij dobaviteljev in jim vsiljujejo nestvarne nabavne pogoje.

Druga pomembna posledica nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj je tudi omejitev čezmejnega sodelovanja. Ta nepoštena praksa dodatno poveča odvisnost dobaviteljev od le enega kupca, izvajalec omenjene prakse pa še poveča pogajalsko moč proti dobavitelju.

3.3 Že izvedeni ukrepi za preprečevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj

Slovenija s svojimi dejavnostmi pri odpravljanju nepoštenih praks in spodbujanju tvornih poslovnih odnosov ne zaostaja za drugimi evropskimi državami, upamo si celo trditi, da postaja ena vodilnih držav pri urejanju odnosov v verigi preskrbe s hrano znotraj območja EU. Ob zavedanju resnosti nepoštenih praks so deležniki v verigi preskrbe s hrano že leta 2011 podpisali Kodeks dobrih poslovnih praks med deležniki v agroživilski verigi.¹² Podpisniki so bili:

- Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij,
- Trgovinska zbornica Slovenije,
- Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije,

¹² Kodeks je objavljen na spletnem naslovu varuha: <http://www.varuhverigehrane.si/#!za-medije/c1yzj>.

- Zadrúžna zveza Slovenije (ZZS),
- Kmetijsko-gozdarska zbornica Slovenije.

V kodeksu so se partnerji zavezali k delovanju za partnerstvo z uresničevanjem načel dobrih poslovnih odnosov in k oblikovanju neto nabavnih cen brez dodatnih rabatov na ceno blaga. Zaveze naj bi bile v skladu s kodeksom uresničene že do 1. januarja 2013.

Ker veriga preskrbe s hrano kljub podpisanemu kodeksu še vedno ni delovala v skladu z dobrimi poslovnimi odnosi, so nekatere zaveze za urejanje odnosov v verigi preskrbe s hrano vnesene tudi v ZKme-1. Najdaljše možne plačilne roke za živila in nedovoljena ravnanja med deležniki tako določa Zkme-1B. V skladu z zakonom je sankcija za ravnanja, ki so določena kot nedovoljena, ničnost pogodbe v delu, ki vsebuje nedovoljena ravnanja.

V skladu z Zakonom o preprečevanju zamud pri plačilih¹³ (v nadaljnjem besedilu: ZPreZP-1) je kot očitno nepravičen pogodbeni dogovor opredeljen dogovor, ki očitno nepravično do upnika določa rok plačila ali višino zamudnih obresti ali povrnitev stroškov izterjave. V skladu s tem velja, da je očitno nepravičen dogovor o:

- izključitvi nadomestila za stroške izterjave,
- izključitvi plačila zamudnih obresti,
- plačilnem roku, daljšem od 60 dni, če je dolžnik gospodarski subjekt in rok ni določen v pisni obliki, ali
- plačilnem roku, daljšem od 30 dni, če je dolžnik javni organ.

ZPreZP-1 je splošni zakon. Plačilne roke, ki veljajo za živila, pa določa ZKme-1B. V 61. b členu namreč določa plačilni rok za hitro pokvarljiva živila. To pomeni, da ne glede na 10. člen ZPreZP-1 plačilni rok za hitro pokvarljivo živilo ne sme biti daljši od 45 dni.¹⁴ Drugačen dogovor o dolžini plačilnega roka je ničen.

¹³ Uradni list RS, št. 57/2012, 27. julija 2012.

¹⁴ "Za hitro pokvarljivo živilo se štejejo:

- sveže sadje in zelenjava iz priloge I Uredbe 1308/2013/EU, vključno s krompirjem;
- mleko in mlečni izdelki, ki niso sterilizirani;
- predpakirano in nepredpakirano sveže meso, mleto meso, mesni pripravki, drobovina in notranji organi;
- nepredpakirani presni in pasterizirani mesni izdelki;
- sveže ribe, raki in mehkužci;
- jajca v lupini;
- sveže gobe in zelišča;
- predpakirani in nepredpakirani kruh ter pekovsko pecivo;
- nepredpakirani fini pekovski izdelki" (61. b člen ZKme-1B).

4 PREUČEVANJE POZITIVNIH PRAKS, NEPOŠTENIH PRAKS IN NEDOVOLJENIH RAVNANJ

Pozitivne prakse, nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja v verigi preskrbe s hrano ves čas od nastopa funkcije varuha proučujemo po metodi participativnega raziskovanja. Dejstvo, da so nepoštene prakse del pogodbenega razmerja, pogodbe pa so poslovna skrivnost, nam je pri raziskovanju močno otežilo delo. Poleg tega se deležniki tudi upravičeno bojijo, da bodo zaradi sodelovanja z varuhom izgubili posel s kupcem. Zaradi obeh navedenih razlogov smo se torej odločili, da nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja raziščemo z že omenjeno metodo raziskovanja.

V skladu z navedeno metodo smo opravili številne osebne pogovore s posameznimi deležniki. Pri izbiri deležnikov smo upoštevali dejstvo, da je sicer veriga preskrbe s hrano v celoti podvržena nekaterim nepoštenim praksam in nedovoljenim ravnanjem, vendar se te kopičijo na prehodu do trgovine ne glede na to, kdo upravlja trgovino (zadruga, trgovske verige, druga podjetja). Zato smo začeli odkrivati nepoštene prakse med dobavitelji in trgovino, torej smo najprej preverili stanje pri dobaviteljih trgovskih verig in drugih trgovin. Ker smo želeli pridobiti čim bolj stvarne podatke o stanju glede posameznih skupin dobaviteljev, smo raziskovanje opravili pri vseh glavnih skupinah:

- prireja in proizvodnja mesa in mesnih izdelkov,
- pridelava in predelava sadja in zelenjave,
- prireja in predelava mleka,
- mlinarstvo,
- pekarstvo,
- proizvodnja drugih živil,
- proizvodnja pijač.

V raziskovanje smo zajeli različne skupine dobaviteljev, kot so kmetijska gospodarstva, zadruga in živilskopredelovalna podjetja, ki prodajajo svoje proizvode neposredno trgovskim verigam.

V letošnjem letu smo še posebno pozornost namenili odnosom pred trgovino, torej odnosom zadrug in živilskopredelovalnih podjetij do svojih dobaviteljev. Preučevali smo torej odnose med kmeti, zadrugo in živilskopredelovalno industrijo. Dejstvo je namreč, da tudi na tej ravni sodelovanja obstajajo nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja. Za celovitost obravnavane tematike smo preverjali tudi javne prehranske obrate, ki so pomemben deležnik v verigi preskrbe s hrano in tudi pomemben kupec hrane v Sloveniji.

5 UGOTOVLJENE POZITIVNE PRAKSE IN SUMI NEPOŠTENIH PRAKS TER NEDOVOLJENIH RAVNANJ

5.1 Pozitivne prakse

V skladu z 61. d členom Zakona o kmetijstvu je ena od nalog varuha tudi objavljanje primerov dobrih poslovnih praks, ki jih pri svojem delovanju ugotovi in za katere meni, da so primerne za promocijo. Tudi v letu 2017 smo ugotovili nekatere pozitivne prakse v verigi preskrbe s hrano, vredne posnemanja.

Od začetka svojega delovanja kot varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano smo se skupaj z deležniki intenzivno ukvarjali s plačilno disciplino. Številni deležniki so namreč zamujali s plačili prehranskih izdelkov, kar je izrazito negativno vplivalo na dobavitelje. V zadnjem času opažamo zanimiv trend pri urejanju plačilne discipline, saj zlasti trgovske verige v zakonsko določenem 45-dnevnem roku plačujejo hitro pokvarljive prehranske izdelke, morebitna zamujanja pa občasno opažamo pri nekaterih zadrugah in živilskopredelovalnih podjetjih. Tudi zaradi našega prizadevanja za ureditev plačilne discipline kot **izrazito pozitivno prakso posebej izpostavljam skrajševanje rednih plačilnih rokov pri trgovski verigi Hofer, d.o.o. in vzpostavitev portala za dobavitelje**, prek katerega lahko v primeru potrebe po zagotavljanju likvidnostnih sredstev sami naročijo predčasno poplačilo računov še pred zapadlostjo, pri čemer podpiram tudi odločitve o poštenu obrestni meri. Kot so mi zagotovili v trgovski verigi Hofer, d.o.o., gre pri tej odločitvi za svobodno odločitev dobaviteljev, saj če ne potrebujejo nujnega likvidnostnega denarja, ne naročajo predčasnega plačila, v vsakem primeru pa imajo prehranske izdelke plačane v 33 dneh po dobavi (pred skrajšanjem v 35 dneh po dobavi).

Poleg teh izrazitih sprememb v načinu delovanja nekaterih trgovskih verig sem pri svojem delu v letu 2017 opazil še nekatera pozitivna dogajanja v verigi preskrbe s hrano:

1. Intenzivna **promocija slovenskih izdelkov v nekaterih trgovskih verigah**.¹⁵
 - Mercator, d. d.: vzrejeno v Sloveniji; pridelano v Sloveniji; iz Slovenije; radi imamo domače;
 - Spar Slovenija, d. o. o.: Slovenija, moja dežela; vzrejeno v Sloveniji; pridelano v Sloveniji;
 - Engrotuš, d. o. o.: spoštujmo, kar je naše, slovensko; slovensko, s podeželja;
 - Hofer, d. o. o.: kakovost iz Slovenije;
 - Lidl, d. o. o.: slovenski izdelek.
2. Odlično **sektorsko sodelovanje med pridelovalci** kmetijskih pridelkov in izdelkov:

¹⁵ Episcenter, d. o. o., projektna naloga Analiza promocijskih aktivnosti v posameznih trgovskih verigah v Sloveniji; Ljubljana, 24. november 2017; naročnik: varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano.

- KZ Agraria Koper, z. o. o., KZ Sloga, KZ Cerklje, KZ Ptuj, KZ Novo mesto povezujejo pridelovalce zelenjave;
 - Klet Brda, Vinakras, KZ Metlika, KZ Krško povezujejo vinogradniške družine;
 - Perutninarski zadrugi Pivka in Ptuj odlično skrbita za svoje člane, rejce perutnine, in se v njihovem imenu usklajujejo s kupci perutnine;
 - Mlekop povezuje rejce in zadruge z namenom enotne prodaje mleka, letno rejci prodajo prek tega združenja več kot 100 mio litrov mleka;
 - inovativnost pri promociji mleka in mlečnih izdelkov v Mlekarni Planika in Mlekarni Celeia;
3. intenzivno **interno usposabljanje o načelih kodeksa dobrih poslovnih odnosov** v trgovski verigi Hofer, d. o. o.;
 4. postopno **prehajanje na neto nabavno ceno** in s tem uvajanje kodeksa dobrih poslovnih praks iz leta 2011 v sektorju pekarstva, pijač in tudi drugih sektorjih trgovske verige Engrotuš, d. o. o.;
 5. **uvajanje novih lokalnih ponudnikov in produktov** ter uvajanje teh produktov na lokalnih tržnih mestih v trgovskem sistemu Mercator, d. d. S projektom »Radi imamo domače« so v svoj trgovski sistem vključili več kakor 800 novih domačih izdelkov manjših dobaviteljev, med katerimi večina nima zadostnih količin za kritje vseh trgovskih centrov po Sloveniji, zato so ponudbo povečali predvsem na lokalnih območjih, s čimer si prizadevajo za kratke tržne poti;
 6. **uvajanje novih lokalnih ponudnikov in produktov** ter uvajanje teh produktov na lokalnih tržnih mestih v trgovskem sistemu Engrotuš, d.o.o. S projektom »Slovensko, s podeželja« želijo v svojo trgovsko verigo privabiti slovenske dobavitelje, katerim bodo prek kompetenčnega centra s strokovnjaki pripravili tudi usposabljanje. Prav tako bodo sklepali pogodbe o sodelovanju z okvirnimi količinami in predvidenim časom odkupa prehranskih izdelkov dobaviteljev. V decembru so že zbrali pridelovalce zelenjave in sadja, po novem letu pa začenjajo z vključevanjem drugih skupin prehranskih izdelkov;
 7. **intenzivno usposabljanje dobaviteljev in potrošnikov** v poslovnem sistemu Mercator, d. d., kar so izvajali prek projekta Radi imamo domače;
 8. **vztrajanje pri neto nabavni ceni** v trgovskih verigah Lidl, d. o. o. in Hofer, d. o. o.;
 9. **vztrajanje pri neto nabavni ceni v sektorju sadje in zelenjava** v poslovnem sistemu Mercator, d. d.;
 10. **vztrajanje pri neto nabavni ceni** v sektorju sadje in zelenjava ter **postopno prehajanje na neto nabavno ceno** tudi v drugih sektorjih v trgovski verigi Engrotuš, d. o. o.;
 11. **povečanje odkupa slovenske zelenjave v času tržnih presežkov** v trgovski verigi Spar Slovenija, d. o. o.;

12. **pospeševanje reje perutnine** s subvencijami za nove rejce oziroma nove površine za rejo s strani podjetja Pivka perutninarstvo, d. d.;
13. **prevzemanje tveganja glede nihanja cen krme** za pogodbene rejce Pivke perutninarstvo, d. d. s strani kupca perutnine;
14. **pošten obračun dogovorjenih akcij glede na v akciji prodane količine prehranskih izdelkov** z nekaterimi dobavitelji v trgovski verigi Spar Slovenija, d. o. o.;
15. **promocija slovenskih avtohtonih semen in zavezujoče pogodbe** z nekaterimi slovenskimi dobavitelji o 100 % odkupu pridelkov avtohtonih sort v trgovski verigi Spar Slovenija, d. o. o.;
16. **prodaja rdečega mesa le slovenskega porekla v redni ponudbi** v trgovski verigi Mercator, d. d.;
17. **uvajanje novih slovenskih dobaviteljev** prek projekta Lojtr'ca domačih v trgovski verigi Lidl, d. o. o.;
18. **intenzivna promocija slovenskih prehranskih izdelkov in slovenskih dobaviteljev**, pri čemer nova analiza kaže, da je bil največji poudarek na promociji prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev v letu 2017 v trgovskih verigah Mercator, d. d. (53,12 %), Engrotuš, d. o. o. (48,90 %) in Spar Slovenija (47,28 %)¹⁶;
19. Mlekarna Planika, d. o. o.: vzdrževanje poštene odkupne cene mleka tudi v času mlečne krize;
20. žitna veriga: **uspešen dogovor o dvigu cen pšenice** v primerjavi z letom 2016.

5.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj

Ne glede na vse napore in sistemske rešitve, ki smo jih v zadnjih letih uvedli v Sloveniji za preprečevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano, pa danes še vedno opazamo precej inovativnih nepoštenih praks med deležniki. Pregled nepoštenih praks posameznih deležnikov kaže, da se pojavljajo v celotni verigi, to je od kmeta pridelovalca do zadruga, živilskopredelovalnih podjetij do trgovine oziroma trgovskih verig. Dejstvo je tudi, da se nepoštena praksa stopnjujejo od kmeta do trgovine. Nepoštena praksa ugotavljamo v vseh trgovskih verigah s to razliko, da so njihovi načini in oblike različni.

5.2.1 Priglasitev sumov nepoštenih praks

V skladu z drugim odstavkom 61. d člena ZKme-1B smo Javni agenciji RS za varstvo konkurence (v nadaljnjem besedilu: agencija za varstvo konkurence) priglasili ugotovljene

¹⁶ Episcenter, d. o. o., projektna naloga Analiza promocijskih aktivnosti v posameznih trgovskih verigah v Sloveniji; Ljubljana, 24. november 2017; naročnik: varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano.

sume nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano. Pri prepoznavanju sumov nedovoljenih ravnanj smo upoštevali 61. f člen ZKme-1B, zlasti pri ugotavljanju različnih tržnih moči posameznih partnerjev. Na podlagi določil Zakona o kmetijstvu in ugotovitev smo sume nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano priglasili po izvajalcih, vendar moramo pri javnem podajanju informacij upoštevati predpise, ki urejajo varstvo osebnih podatkov in varovanje poslovnih skrivnosti (prvi odstavek 61. d člena ZKme-1B). Zato v nadaljevanju podajamo povzetek priglasitve, kjer sume nedovoljenih ravnanj navajamo brez imena kršitelja. Domnevno nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja smo agenciji za varstvo konkurence priglasili 21. 2. 2017.

Trgovska veriga 1

Ta trgovska veriga domnevno nedovoljeno:

- vsiljuje dodatne popuste, in sicer zahteva do 20-odstotni rabat na fakturi za dobavljeno blago,
- zahteva dodatne pogodbene rabate brez fakture v skupni višini do 30 %, ki se poračunajo kot dobropisi ali dodatne fakture dobaviteljem,
- vsiljuje zahteve za prodajo artiklov le prek njihove trgovske mreže.

Trgovska veriga 2

Ta trgovska veriga domnevno izvaja naslednja nedovoljena ravnanja:

- vsiljevanje dodatnih popustov v obliki zaračunavanja super rabata 1 in super rabata 2 v skupni višini več kakor 10 %,
- vsiljevanje dodatnih plačil za trženje do 2 % od tekoče realizacije,
- uveljavljanje logističnega rabata do 8 % od tekoče realizacije,
- zahteva po dogovorjeni akcijski ceni artiklov za izdelke v tedenskih akcijah od 16 dni pred akcijo (tudi za prehranske izdelke s krajšim rokom trajanja) pa do 7 dni po končani akciji, kar pomeni, da zahtevajo akcijsko ceno za artikel v tedenski akciji¹⁷ za en mesec, kar s tedensko akcijo nima nobene povezave,
- določanje cen svežega mesa v akcijah: nabavniki trgovca določijo ceno, ki je 10–30 % nižja kakor v rednem ceniku, ki je vezan na AMA in seveda neodvisen od cen za posamezne kose na B2B-trgu. Če dobavitelj te cene ne potrdi, je izključen iz prodaje vsega svežega mesa (goveje ali svinjsko) naslednjih deset dni (neposredna sankcija – izsiljevanje),
- akcije dramatično znižujejo povprečne prodajne cene, tako da dobaviteljem, ki v resnici dobavljajo le slovensko meso (brez dokupa cenениh presežkov), po plačilu vseh pogodbenih bonitet (13–15 %) ostaja manj kot 10 centov/kg za njihov razvoj (torej prodajajo skoraj po lastni ceni izdelka),

¹⁷ Tedenska akcija traja praviloma 7 dni.

- neenakost plačilnih rokov – trgovska veriga po novem plačuje v 25-ih dneh, bonitete iz pogodbe za prodajo tega blaga pa je treba plačati v 13-ih dneh,
- stopnjevanje bonitet: če od posameznega dobavitelja nehajo naročiti, mu ob morebitni vrnitvi povišajo bonitete za dodatnih 1–2 %.

Trgovska veriga 3

Ta trgovska veriga domnevno izvaja naslednja nedovoljena ravnanja:

1. dobavitelji še vedno plačujejo stroške označevanja znamke mesa, čeprav ni več označeno z logotipi, kar je v nasprotju z obljubljenim ob sklepanju pogodb,
2. zahteva za umik blagovnih znamk dobaviteljev s proizvodov, ki jih dobavitelj trži pod trgovsko blagovno znamko pri konkurenčnih trgovcih,
3. izsiljevanje s protidobavo (celo živine) po višjih cenah, kot bi jih dosegli dobavitelji sami (provizija veleprodaje),
4. problematika maržiranja (previsoke marže, različno za različne dobavitelje, vpliv na (previsoko) maloprodajno ceno),
5. prenašanje poslovnega tveganja na dobavitelja v primeru akcijskih prodaj, pri katerih se z dobavitelji dogovorijo za količino izdelkov, ki naj bi jih z akcijo v tej trgovski verigi prodali. Pri večji prodaji od načrtovane za nedobavo artikla od dobavitelja zahtevajo plačilo kazni do 200 % od vrednosti naročenega in nedobavljenega blaga, pri čemer naročilo presega načrtovano količino prodaje. V primeru slabše prodaje od načrtovane in s tem ostanka neprodanih izdelkov tudi s kratkim rokom uporabe pa trgovska veriga ne priznava nobenih odškodnin za povzročeno škodo zaradi uničevanja prehranskih izdelkov, neprodanih v načrtovanih količinah v akcijski ponudbi.

Trgovska veriga 4

Ta trgovska veriga domnevno nedovoljeno:

- prenaša poslovna tveganja na dobavitelja ob akcijskih prodajah, pri katerih se z dobavitelji dogovorijo za količino izdelkov, ki naj bi jih prodali z akcijo v tej trgovski verigi. Pri večji prodaji od načrtovane za nedobavo artikla od dobavitelja zahteva plačilo kazni do 100 % vrednosti naročenega in nedobavljenega blaga, pri čemer naročilo presega načrtovano količino prodaje. Ob slabši prodaji od načrtovane in s tem ostanku neprodanih izdelkov tudi s kratkim rokom uporabe pa trgovska veriga ne priznava nobenih odškodnin za povzročeno škodo zaradi uničevanja prehranskih izdelkov, neprodanih v načrtovanih količinah pri akcijski ponudbi,
- ne pristaja na odprodajo zapadlih terjatev odkupovalcem terjatev.

Trgovska veriga 5

Ta trgovska veriga domnevno nedovoljeno:

- sili male dobavitelje v prodajo izdelkov le prek njihove trgovske verige.

Izvajalec 6: javni prehranski obrati

Javni prehranski obrati (vrtci, šole, bolnišnice, domovi za ostarele, zapori) domnevno nedovoljeno:

- zamujajo s plačili do 90 dni od valute na računu, ki je praviloma 30 dni; to pomeni, da plačujejo hitro pokvarljiva živila do 120 dni od prevzema, kar presega zakonski plačilni rok za hitro pokvarljiva živila.

Pri obravnavi nedovoljenih ravnanj moramo opozoriti, da so praviloma vsa nedovoljena ravnanja pogodbeno dogovorjena. Vendar se domnevni izvajalci nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano praviloma ne pogajajo z dobavitelji, temveč je pogodba vnaprej pripravljena in je dobavitelju ponujena v podpis po načelu »vzemi ali pusti«. Noben kupec prehranskih izdelkov ne zahteva podpisa pogodbe z nedovoljenimi ravnanji, temveč jo dobavitelji podpišejo zaradi odvisnosti od poslovanja s posameznim kupcem. Pri tem velja opozoriti, da so zgoraj navedeni izvajalci nedovoljenih ravnanj praviloma stranke z znatno tržno močjo¹⁸ v primerjavi z dobavitelji, kar je razvidno iz obsega ali vrednosti prodaje. Ker so dobavitelji ekonomsko odvisni od prodaje svojih izdelkov prek trgovskih verig ali v javne prehranske obrate, so prisiljeni podpisati ponujeno pogodbo, ki vključuje tudi nedovoljena ravnanja. Zaradi občutljivosti obravnavanja nedovoljenih ravnanj pri dobaviteljih (kmetijska gospodarstva, zadruga, živilska podjetja idr.) predvsem zaradi tveganja izgube posla v primeru razkritja dobaviteljev, ki bi prijavili nedovoljena ravnanja posameznih kupcev, smo **predlagali, da se poizvedba pogodbenih nedovoljenih ravnanj z vsemi dodatki k pogodbam opravi najprej pri izvajalcih nedovoljenih ravnanj** in šele nato pri posameznikih, ki so jim bila nedovoljena ravnanja vsiljena.

V letu 2017 se je s prigrisativjo domnevnih nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj intenzivno ukvarjala Agencija za varstvo konkurence. Prve izsledke sektorske raziskave so predstavniki agencije prikazali na okrogli mizi na sejmu AGRA 2017. Povzetek njihovega poročila je naslednji:

1. Agencija za varstvo konkurence je zaznala in ugotovila številne prakse, za katere bi lahko rekli, da pomenijo nepošteno poslovno ravnanje. Glede na veljavno pravno podlago pa agencija ne more učinkovito utemeljiti znatne tržne moči potencialnih kršiteljev oziroma dokazati, da so bile te prakse dobaviteljem vsiljene.
2. Agencija bi lahko v okviru veljavnih pravnih podlag učinkovito preganjala le nespoštovanje plačilnih rokov, kar pa je premalo za znatnejši učinek na trgu.

¹⁸ Opredeljeno v prvem odstavku 61. f člena Zakona o kmetijstvu.

3. Za učinkovito vzpostavitev reda v odnosih med podjetji v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji je treba temeljito nadgraditi pravno podlago.

5.2.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo trgovske verige

Kljub vsem naporom različnih institucij se v Sloveniji še izvajajo domnevno nepoštena praksa in domnevno nedovoljena ravnanja. V uradu varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano se vedno znova ukvarjamo s sumi teh kršitev, nastajajo nove kršitve, nekatere se preoblikujejo, nekatere pa celo uspešno preprečujemo. Kakor že omenjeno, je največ sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano v odnosu med dobaviteljem in trgovsko verigo. Pri tem trgovske verige domnevno izkoriščajo svoj bistveno močnejši tržni položaj in zaradi mnogo večje pogajalske moči domnevno vsiljujejo nekatere prakse, ki niso v skladu z dobrim poslovnim sodelovanjem.

V trgovskih verigah tako ostajajo sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih navajam v nadaljevanju.

Zelo pogosto se pri trgovskih verigah izvajajo naslednje domnevno nepoštena praksa:

- trgovska veriga plača blago po nabavnih akcijskih cenah izven časa trajanja akcije za potrošnika (tudi pred in/ali po poteku akcije za potrošnika),
- vsiljevanje plačil, popustov, rabatov, super rabatov izven fakture (dobropisi, protifakture ipd.),
- prispevek za uvrščanje dobavitelja in/ali asortimana.

Domnevno nepoštena praksa, ki jih trgovske verige pogosto izvajajo in ki pomembno vplivajo na razmerje, so:

- 60-dnevi rok za potrditev povišanja cen na pobudo dobavitelja, ob pritisku trgovine za znižanje cen se to izvede v le nekaj dneh,
- ustno podane zahteve trgovine za znižanje cen,
- prenašanje generičnih trženjskih dejavnosti na dobavitelje,
- nepošteno visoke pogodbene kazni zaradi zamud pri dobavi, včasih zaradi višje sile (npr. prometa) le za eno uro,
- vračilo dostavljenih, a neprodanih izdelkov, oziroma zaračunavanje nadomestila za odstranitev teh izdelkov kakor tudi izdelkov, ki jim je potekel rok uporabnosti, razen v primeru izdelkov, ki so bili trgovcu dostavljeni prvič,
- številni v pogodbi nedoločeni prispevki za trženjske dejavnosti (oglaševanje, pozicioniranje, izpostavitve ipd.),
- prispevek za kritje dela logističnih stroškov kupca (distribucija blaga) po dobavi,
- prispevek za ohranitev asortimana/dobavitelja,
- prispevek za širjenje asortimana.

Domnevno nepoštene prakse, ki jih trgovske verige vsiljujejo občasno, so:

- nadomestilo za zmanjšanje prometa ali marže kupca zaradi zmanjšane prodaje določenega blaga,
- neprevzem dogovorjenih količin izdelkov v skladu z dogovorjeno dinamiko odkupa,
- prenos poslovnega tveganja na dobavitelja in zaračunavanje povračil za kalo, razlitje, poškodbe in/ali kraje po dobavi oziroma prevzemu izdelkov,
- prispevek za paletno mesto,
- pogojevanje sklenitve pogodbe oziroma poslovnega sodelovanja s kompenzacijo protidobave kmetijskih proizvodov ali živil in/ali storitev od kupca ali njegovih odvisnih podjetij,
- zahteva kupca, da dobavitelj ne prodaja izdelkov drugim kupcem po nižjih cenah od tistih, ki jih plača sam,
- prispevki za širitev prodajne mreže trgovca, izboljšanje ali preureditev obstoječih prodajnih mest, širitev skladiščnih zmogljivosti trgovca, širitev distribucijskega omrežja kupca,
- redno koriščenje dodatnega popusta (ki je višji od katerekoli obrestne mere, tudi zamudne obrestne mere) za plačilo faktur pred rokom zapadlosti (*cassasconto*),
- prispevki za postavitev izdelkov na police na prodajnih mestih trgovca,
- prodaja blaga končnemu potrošniku pod nabavno ceno blaga,
- prekinitev naročil posameznega blaga ali bistveno zmanjšanje naročila brez predhodnega pisnega obvestila trgovca v roku, določenem v pogodbi.

Manj problematične domnevno nepoštene prakse, ki so redke v odnosu med trgovsko verigo in dobaviteljem, so:

- nadomestilo za razkladanje dobavljenega blaga,
- prevzem neprodanega blaga prejšnjega dobavitelja,
- povračilo stroškov za sklenitev pogodbe, ki niso sorazmerni z dejanskimi stroški,
- pogojevanje sklenitve ali podaljšanja pogodbe z zahtevo za proizvodnjo in dobavo izdelkov za trgovske blagovne znamke, ki veljajo za zamenljive z izdelki blagovne znamke dobavitelja,
- zaračunavanje v pogodbi nedogovorjenih aktivnosti,
- nepregledno zmanjšajte količine in/ali vrednosti naročil blaga standardne kakovosti,
- povračilo stroškov za skladiščenje in ravnanje z blagom po dostavi,
- zahteva po ekskluzivnosti prodaje drugih izdelkov, ki jih dobavitelj ne proizvaja za kupca kot trgovsko blagovno znamko,
- prodaja blaga končnemu potrošniku blaga pod trgovsko blagovno znamko pod lastno ceno proizvodnje,
- prenos poslovnega tveganja na dobavitelja po dobavi za stroške glob in drugih kazni,

- razvojni prispevek.

Pri ugotavljanju nepoštenih praks sem opazil še **nove sume nepoštenega ravnanja, ki ga izvajajo različne trgovske verige**. Tako sem ponekod odkril prakso, ki je značilna za dostavo blaga v »hladni verigi«, da so prevozniki ob parkiranju na razkladalno rampo odprli hladilno komoro, nato pa predolgo časa čakali na prevzem blaga. Ko se je prevzem vendarle začel, so ob merjenju temperature ugotovili previsoko temperaturo in blago zavrnili kljub očitni malomarnosti pri prevzemu blaga oziroma kljub predolgem čakanju na začetek raztovarjanja.

Zaskrbljujoče je tudi, da nekatere **trgovske verige v Sloveniji že zahtevajo evropske standarde kakovosti**, kot sta Global G. A. P. in IFS, nekatere pa ga nameravajo uvesti za slovenske dobavitelje v prihodnjih mesecih. Osebnostno seveda podpiram prizadevanja za kakovost hrane, vendar sem prepričan, da jo lahko zagotavljajo tudi drugi, cenejši certifikati (npr. integrirana pridelava), poleg tega imamo v Sloveniji učinkovito Upravo za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin, ki je odgovorna za varnost potrošnikov pri uživanju slovenskih prehranskih izdelkov. Uvajanje novega standarda bo težavno predvsem za majhne slovenske kmetije (poudarjam, da povprečna slovenska kmetija obsega le 6,9 ha kmetijskih zemljišč), za katere bo to prevelik strošek in bodo zato izključene iz doslej uveljavljenih prodajnih poti.

Pri vseh trgovskih verigah **dobavitelji pogrešajo strateško komunikacijo** v času sklepanja novih pogodb. Prav tako dobavitelji trgovskih verig prejmejo šablonske pogodbe in matične liste, ki jih pogosto zaradi strahu pred izgubo posla podpišejo ne glede na to, da so v njih posebne zahteve za popuste, rabate, dobropise in podobno.

5.2.3 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo živilskopredelovalna podjetja

Pri živilskopredelovalnih podjetjih so ugotovljene domnevno nepoštene prakse posameznih podjetij precej podobne, poleg tega je v Sloveniji okoli 700 podjetij in bi bilo naštevane prakse za posamezna podjetja brez stvarne vrednosti. Zato v nadaljevanju navajam ugotovljene sume nepoštenih praks skupaj. Ta podjetja v odnosu do dobaviteljev (zadrug ali kmetijskih gospodarstev) domnevno izvajajo naslednje domnevno nepoštene prakse:

- zamuda pri plačilu kupljenega pridelka (v nekaterih primerih so zamude tudi okoli 45 dni po dogovorjenem in na računu navedenem roku plačila),
- enostransko znižanje nabavnih cen surovine (prodajnih cen na kmetijah ali zadrugah),
- potvarjanje porekla blaga prehranskih izdelkov (praviloma iz tujega v slovensko poreklo).

5.2.4 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo zadruga

Nepoštene prakse so pri zadrugah pogosto posledica nepoštenih praks kupcev njihovih prehranskih izdelkov ali težav s plačilno sposobnostjo pri poslovanju posamezne zadruga. Ne glede na to v nadaljevanju podajam domnevno nepoštene prakse zadrug:

- zamuda pri plačilu kupljenega pridelka ali izdelka,
- pogosto previsoko prikazani stroški logistike pri organiziranju odkupa pridelkov ali izdelkov in prodaji naslednjemu členu v verigi preskrbe s hrano,
- vezana trgovina pri odkupu pridelkov posamezne kmetije z nakupom reprodukcijskega materiala po nekonkurenčnih cenah,
- nespoštovanje pogodbenih zavez,
- načrtovanje odkupa pridelkov od kmetov brez pogodbe, zaradi česar kmetije ne morejo načrtovati pridelave ali reje.

5.2.5 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo javni zavodi

Domnevno nepoštene prakse smo pri svojem delu opazili tudi pri javnih prehranskih obratih (vrtci, šole, bolnišnice, domovi za ostarele, zapori idr.). Ti do dobaviteljev (kmetijska gospodarstva, zadruga, živilskopredelovalna podjetja, trgovske verige) izvajajo naslednje domnevno nepoštene prakse:

- zamuda pri plačilu kupljenega pridelka,
- nepošteni pogoji za dobavo blaga (npr. skupina šol na istem območju zahteva od dobavitelja, da je dobava pri vseh šolah ob istem času v istem dnevu, kar povzroča nesorazmerne logistične stroške),
- nespoštovanje pogodbenih količin odkupa prehranskih izdelkov.

5.2.6 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo deležniki v isti vrsti verige preskrbe s hrano

V letu 2017 smo pozornost pri spremljanju ravnanja deležnikov namenili tudi izvajanju domnevno nepoštenih praks, ki jih izvajajo podjetja v isti vrsti verige preskrbe s hrano med sabo. To sp bodisi živilskopredelovalna podjetja, ki se nepošteno ovirajo med sabo, zadruge, ki nastopajo sovražno druga proti drugi, primarni pridelovalci, ki domnevno načrtno rušijo vse poskuse za boljše medsebojno sodelovanje idr. Verjetno bomo tem praksam namenili večjo pozornost v letu 2018, saj prav tako vplivajo na delovanje posameznih deležnikov in njihovo uspešnost na trgu.

V tem letu so nas nekateri deležniki opozorili na **sistemsko težavo pri trženju in prodaji vina**. Vinogradniki in vinarji ocenjujejo, da se v Sloveniji letno pridelava okoli 90 mio litrov vina, uradno pa se ga proda okoli 31 mio litrov. Od tega se po ocenah okoli 70 % proda trgovskim verigam in 30 % gostinstvu. Pri prijavi pridelka vinogradniki pogosto namenoma prijavijo manjšo količino pridelka od dejanske z namenom izkrivljanja podatkov o količini pridelanega grozdja in vina. Zaradi manjših prijavljenih količin pridelanega vina se odpira možnost prodaje vina brez računa (na t. i. sivem trgu), kar spravlja v nekonkurenčni položaj urejene vinske kleti z urejenimi podatki in točnimi masnimi bilancami, ki vso količino vina prodajo izključno z računom. Ocenjuje se, da se je t. i. sivi trg v letu 2017 znova povečal na delež, kot je bil pred uvedbo davčnih blagajn (vinogradniki ocenjujejo, da so davčne blagajne kratkoročno omejile prodajo vina brez računov). Za ureditev stanja na trgu vina vinogradniki in vinarji pričakujejo intenzivnejšo vlogo države in pristojne inšpekcije, ki bo zajela nezakonito prodajo brez računov.

Nekateri **pridelovalci krompirja so nas opozorili na veliko težavo zaradi nespoštovanja medsebojnih dogovorov**. V letu 2017 je 12 pridelovalcev krompirja (2 zadrugi in 10 večjih pridelovalcev) ustanovilo gospodarsko interesno združenje Združenje pridelovalcev krompirja Slovenije. Namen ustanovitve tega združenja je bil pospeševanje pridobitne dejavnosti svojih članov in izboljšanje kakovosti produktov in storitev ter s tem krepitev konkurenčnega položaja članov in panoge v Sloveniji. Prav tako želijo prek združenja opozarjati na različna zavajanja nekaterih prodajalcev krompirja, tudi glede porekla (prepakiranje uvoženega in prodaja z oznako slovenskega porekla). Zaradi medsebojnih nesoglasij, celo izčrpavanja posameznih članov, je združenje naletelo na velike težave, saj člani nikakor niso uspeli spoštovati dogovorjenega, od načrtovanja pridelave, kakovosti ponudbe in drugih dogovorov. Prav tako so proti dogovorom združenja delovali nekateri pridelovalci in tudi zadruge, ki niso bile včlanjene v to združenje. Zato menimo, da posamezni primarni pridelovalci ali zadruge s takšnim delovanjem načrtno uničujejo poskuse ureditve pridelave krompirja v Sloveniji. Ocenjujemo, da bi s ob podpori kmetijske politike morda lahko ustanovili referenčno združenje ali organizacijo pridelovalcev, v katerem oziroma kateri bi se dogovorili tudi o primernih sankcijah za vse, ki ne spoštujejo dogovorov. Predvsem pa naj bo naloga kmetijske

politike in vseh podpornih institucij usmerjena v spodbujanje posameznikov k pristopu v združenja ali organizacije pridelovalcev, prav tako pa naj strokovne in podporne institucije pomagajo ustvariti koristi za člane takšnih združenj.

Nekatera mesnopredelovalna podjetja so nas opozorila na medsebojno izčrpavanje podjetij. Izčrpavanje pogosto poteka z zniževanjem cen mesa in mesnih izdelkov na trgu, pri čemer ta podjetja pogosto izvajajo pritiske tudi na svoje dobavitelje, torej primarne pridelovalce, tj. rejce živali, prav tako pa sumimo, da ponarejajo poreklo. Ta podjetja pogosto z nakupom poceni mesa izven Slovenije in s ponarejanjem porekla znižujejo cene domnevno slovenskega mesa in mesnih izdelkov iz domnevno slovenskega mesa, tako da podjetja z urejenimi masnimi bilancami in poštenim poslovanjem ne morejo več konkurirati na slovenskem trgu. Po drugi strani nekatera mesnopredelovalna podjetja domnevno nepošteno uporabljajo podobno promocijo kot druga in poskušajo prepričati potrošnike, da so njihovi izdelki enaki kot izdelki nekaterih uveljavljenih blagovnih znamk. Zaradi tega so nekatera podjetja začela s sodnimi postopki za dokazovanje izrabe njihove blagovne znamke ali lokacije pridelave s strani drugih slovenskih podjetij znotraj mesnopredelovalne industrije. Zato ocenjujemo, da mesnopredelovalna podjetja ne poskušajo sodelovati, ampak predvsem izčrpavajo konkurenco. Menimo, da bi z masnimi bilancami po celotni verigi rešili del teh težav, prav tako s poostrenim inšpekcijskim nadzorom in preverjanjem deklariranega porekla mesa in mesnih izdelkov. Oglaševalsko razsodišče znotraj Slovenske oglaševalske zbornice bi lahko intenzivneje spremljalo oglaševanje posameznih podjetij in opozarjale ter sankcionirale neprimerno oglaševanje.

6 USPEŠNO ODPRAVLJENE NEPOŠTENE PRAKSE IN NEDOVOLJENA RAVNANJA

Nekatere sume nedovoljenih ravnanj in nepoštenih praks skušamo odpraviti sami in to kljub temu, da institut varuha nima nobenih posebnih pristojnosti. Vendar menimo, da je vpliv varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano predvsem preventiven, saj so se novi poskusi uvajanja domnevno nepoštenih praks v zadnjem letu zmanjšali oziroma jih skoraj ni več.

Tako smo uspeli ustaviti poskus prakse, na nastanek katere so nas opozorila nekatera živilskopredelovalna podjetja. Dobavitelji neke trgovske verige so nas obvestili o **pritisku te verige nanje, ko z dopisom od njih zahtevajo zniževanje cen nekaterih izdelkov za natančno določen odstotek**, zahtevani popusti pri nekaterih izdelkih so bili tudi 20 %. Za odločitev o spremembi cenikov so določili le nekajdnevni rok, pri čemer dobavitelji nimajo možnosti pogajanja (referenti praviloma niso dosegljivi po telefonu, če pa so, se o tej zadevi ne pogajajo). V dopisu so navedli tudi jasno posledico/grožnjo, da v primeru nespremenjenih

cenikov določenih izdelkov te umikajo iz polic. Takšne zahteve so prejeli nekateri dobavitelji v različnih sektorjih. Kot razlog navajajo potrebo po izravnavi maloprodajnih cen med konkurenti. Dopisi dobaviteljem so bili poslani po e-pošti. Po posredovanju varuha se o zahtevi za zniževanje cen ni več govorilo niti v trgovski verigi, dobavitelji pa so nespremenjeno prodajali tudi prehranske izdelke, katerim niso znižali cene za zahtevani odstotek.

V razgovorih s posameznimi deležniki v verigi preskrbe s hrano smo uspeli doseči dogovor o odpravljanju naslednjih nepoštenih praks:

1. skrajševanje zamud pri plačilu zapadlih računov pri vseh izvajalcih te nepoštenih prakse,
2. sistemsko odpravljanje zahtev po retroaktivni spremembi cen z veljavnostjo pred dnevom dogovora (zahteve po dobropisih za pretekle dobave).

Menimo, da je pomen instituta varuha nedvomno tudi v tem, da ves čas spremlja odnose v verigi preskrbe s hrano in opozarja na nastanek novih oziroma izvajanje že vpeljanih nepoštenih praks.

7 PREDLAGANI UKREPI ZA PREPREČEVANJE NEDOVOLJENIH RAVNANJ IN NEPOŠTENIH PRAKS TER UČINKOVITEJŠE DELO VARUHA

V skladu s tretjim odstavkom 61. d člena Zakona o kmetijstvu predlagamo nekatere ukrepe na različnih ravneh, ki naj bi pripomogli k odpravljanju ugotovljenih domnevnih nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano.

7.1 Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu

V septembru 2017 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano začelo pripravljati spremembe Zakona o kmetijstvu, s katerimi bi upoštevali večino predlogov varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano v letnih poročilih za leti 2015 in 2016¹⁹, prav tako pa tudi sektorske raziskave domnevno nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano, ki jih je ugotovila Javna agencija RS za varstvo konkurence. **Zato podpiramo sprejem Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu, s čimer bi zagotovili pogoje za preprečevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj ter učinkovito sankcioniranje njihovih izvajalcev.**

¹⁹ Letna poročila varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano so objavljena na spletni strani varuha: <https://www.varuhverigehrane.si/>

Po predlogu, ki je v času pisanja letnega poročila varuha za leto 2017 že v postopku sprejemanja (javna razprava je bila končana sredi novembra 2017), se je zakon v delu, ki ureja verigo preskrbe s hrano, spremenil tako, kot je navedeno v nadaljevanju. Zakon je bil v Državnem zboru sprejet 22. marca 2018 ter objavljen v Uradnem listu RS, št 22/2018 dne 4. aprila 2018 in je stopil v veljavo 19. aprila 2018.

Spremembe Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu

3. člen

61. f člen se spremeni tako, da se glasi:

»61. f člen
(nedovoljena ravnanja)

(1) Nedovoljena ravnanja so tista ravnanja, s katerimi ena stranka, ki je podjetje v skladu z zakonom, ki ureja preprečevanje omejevanja konkurence (v nadaljnjem besedilu: podjetje), s svojo znatno tržno močjo, ki je razvidna iz obsega prodaje ali letnega prometa v skladu z zakonom, ki ureja preprečevanje omejevanja konkurence (v nadaljnjem besedilu: letni promet), še zlasti v razmerju do druge pogodbene stranke, v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji izkorišča drugo pogodbeno stranko.

(2) Domneva se, da ima stranka znatno tržno moč, če deluje na nabavni strani in je v preteklem letu v Republiki Sloveniji ustvarila najmanj 25.000.000 eurov letnega prometa.

(3) Nedovoljena ravnanja so zlasti:

1. povračilo za storitve, ki niso bile opravljene, ali za storitve, ki so bile opravljene, vendar niso bile pisno in jasno vnaprej dogovorjene med strankama;
2. povračilo za uvrstitev, ohranitev ali širjenje asortimaja oziroma izdelkov;
3. povračilo za postavitve izdelkov na police na prodajnih mestih, razen če se stranki pisno dogovorita o izpostavitvi blaga na posebej izpostavljenih prodajnih površinah;
4. zaračunavanje promocije blaga, razen če se stranki pisno dogovorita o promocijskih storitvah, ki bodo izvedene in katerih realizacijo je mogoče dokazati;
5. povračilo stroškov za sklenitev pogodbe;
6. prispevek za širitev prodajne mreže trgovine, izboljšanje ali preureditve obstoječih prodajnih mest, širitev skladiščnih kapacitet, širitev distribucijskega omrežja in podobnih aktivnosti;
7. vračilo dostavljenih, a neprodanih izdelkov in tudi izdelkov, ki jim je potekel rok uporabnosti, ali zaračunavanje nadomestil, povezanih z navedenim neprodanim blagom, razen za izdelke, ki so bili dostavljeni prvič, ali kadar gre za blago, ki ni hitro pokvarljivo živilo iz tretjega odstavka 61.b člena tega zakona in katerega rok uporabe je še najmanj ena tretjina od dostave do zapadlosti, če je vračilo tovrstnih izdelkov opredeljeno v pogodbi;

8. plačilo blaga, ki ni bilo prodano v času trajanja akcije, po nabavnih akcijskih cenah;
9. redno ali nesorazmerno zaračunavanje popusta za plačilo računov pred rokom zapadlosti;
10. zaračunavanje nadomestila za zmanjšanje prometa, prodaje ali marže zaradi zmanjšane prodaje določenega blaga;
11. nespoštovanje plačilnih rokov iz tega zakona;
12. neprevzemanje dogovorjenih količin izdelkov skladno z dogovorjeno dinamiko odkupa, če ta odstopa od dogovora za več kot 25 odstotkov;
13. pogojevanje sklenitve pogodbe oziroma poslovnega sodelovanja s protidobavo po nekonkurenčnih pogojih;
14. zahteva po ekskluzivnosti prodaje posameznega blaga, razen za blago, ki je proizvedeno za prodajo po trgovinski blagovni znamki ali na zahtevo stranke in po strankinih specifikacijah;
15. pogojevanje sklenitve ali podaljšanja pogodbe ali prevzema izdelkov z zahtevo po proizvodnji in dobavi izdelkov za trgovinsko blagovno znamko, ki se štejejo za zamenljive z blagovnimi znamkami proizvajalca;
16. zahteva pogodbene stranke, da druga pogodbeni stranka ne prodaja izdelkov tretjim strankam po nižjih cenah od tistih, ki jih plača sam;
17. prekinitev naročil posameznega blaga ali bistveno zmanjšanje naročila brez predhodnega pisnega obvestila v roku, določenem v pogodbi, pri čemer rok ne sme biti določen neprimerno;
18. diskriminatorno ali nesorazmerno zaračunavanje nadomestila za razkladanje dobavljenega blaga;
19. prenos poslovnega tveganja na stranko, ki dobavlja in zaračunavanje povračil za kalo, razlitje, poškodbe, inventarni manko ali krajo po prevzemu izdelkov;
20. prenos poslovnega tveganja na stranko po dobavi za naložene globe ali druge kazni, razen če je globa ali druga naložena kazen zaradi pomanjkljivosti blaga, za katero je odgovoren dobavitelj;
21. določanje nesorazmernih ali nepoštenih pogodbenih kazni;
22. prepoved odstopa terjatev;
23. neizpolnjevanje obveznosti glede pisne oblike pogodbe, sklenitve pogodbe pred dobavo blaga in obveznih sestavin pogodbe iz 61.g člena tega zakona.

(4) Pogodba je v delu, ki vsebuje nedovoljena ravnanja, nična.

(5) Določbe tega člena se ne uporabljajo za razmerja med zadrugo, v skladu z zakonom o zadrukah, in člani te zadruge.«.

4. člen

Za 61.f členom se dodata nova 61.g in 61.h člen, ki se glasita:

»61.g člen
(pisnost pogodb)

(1) Pogodbe v verigi preskrbe s hrano morajo biti sklenjene v pisni obliki in pred dobavo blaga ter vsebovati naslednje obvezne sestavine:

1. okvirna vrednost prometa in okvirni cenik blaga;
2. okvirna količino blaga in okvirni časovni razpored dobave blaga, če gre za blago iz prve alineje tretjega odstavka 61.b člena tega zakona;
3. trajanje pogodbe, ki se lahko sklene za določen ali nedoločen čas z določili o odpovedi;
4. podrobnosti o plačilnih rokih in postopkih;
5. načine dobave blaga;
6. pravila, ki se uporabljajo za spremembo cene blaga in
7. pravila, ki se uporabijo v primeru višje sile.

(2) Ne glede na prejšnji odstavek pisne pogodbe niso obvezne, če vrednost pogodb med dvema subjektoma v posameznem koledarskem letu ne preseže 15.000 eurov, za ta del pa morajo biti izdane dobavnice ali odkupni blok.

(3) Za pogodbe iz 58.a člena tega zakona se ta člen ne uporablja.

61.h člen
(dolžno nadzorstvo)

(1) Vodstveni ali nadzorni organ stranke iz 61.f člena tega zakona mora redno in strokovno izvajati nadzor nad vsemi subjekti podjetja tako, da oblikuje ustrezne delovne procese ter nadzoruje in preverja ravnanje podjetja, zaposlenih ter zunanjih sodelavcev podjetja, ki ravna v imenu podjetja, tako da ne pride do možnih kršitev 61.f člena tega zakona.

(2) Vodstveni ali nadzorni organ odgovornost za izvajanje dolžnega nadzorstva iz prejšnjega odstavka ne more prenesti na drugo odgovorno osebo.«.

11. člen

Sedmi odstavek 172. člena se spremeni tako, da se glasi:

»(7) Nadzor nad izvajanjem 61.f in 61.g člena tega zakona opravlja Javna agencija Republike Slovenije za varstvo konkurence, odloča pa tudi kot prekrškovni organ o prekrških zaradi kršitve 61.f člena tega zakona. Nadzorni in prekrškovni postopek se vodi na podlagi uporabe določb zakona, ki ureja preprečevanje omejevanja konkurence. Ministrstvo in Javna agencija Republike Slovenije za varstvo konkurence skleneta pogodbo o financiranju nadzora nad izvajanjem 61.f in 61.g člena tega zakona. V pogodbi se natančneje določijo medsebojne pravice, obveznosti, roki in način plačila.«.

Za enajstim odstavkom se doda nov dvanajsti odstavek, ki se glasi:

»(12) Nadzor nad izvajanjem začasnega ali občasnega dela v kmetijstvu od 105.a do 105.e člena tega zakona opravlja inšpektorat, pristojen za delo. Za ta namen imajo inšpektorji, pristojni za delo, dostop do RKG.«.

12. člen

V prvem odstavku 177. člena se prva in druga alineja črtata.

13. člen

Za 177. členom se doda nov 177.a člen, ki se glasi:

»177.a člen

(1) Z globo do 0,25 odstotka letnega prometa podjetja ustvarjenega v Republiki Sloveniji v predhodnem poslovnem letu se za prekršek kaznuje pravna oseba, samostojni podjetnik posameznik, ali posameznik, ki samostojno opravlja poklicno dejavnost, če krši 61.f ali 61.g člena tega zakona.

(2) Z globo od 5.000 do 10.000 eurov se za prekršek kaznuje tudi odgovorna oseba pravne osebe ali odgovorna oseba samostojnega podjetnika posameznika, če stori dejanje iz prejšnjega odstavka.

PREHODNE IN KONČNA DOLOČBA

14. člen

(veriga preskrbe s hrano)

(1) Določbe spremenjenega 61.f člena zakona se začnejo uporabljati 1. januarja 2019, do takrat pa se uporablja določbe 61.f člena Zakona o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14, 32/15 in 27/17).

(2) Postopki glede nedovoljenih ravnanj iz 61.f člena Zakona o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14, 32/15 in 27/17), ki so se zgodila pred uveljavitvijo tega zakona, se izvedejo po dosedanjih predpisih.

(3) Določbe 61.g in 61.h člena zakona se začnejo uporabljati 1. januarja 2019.

(4) Za pogodbe v verigi preskrbe s hrano, ki so bile sklenjene pred uveljavitvijo tega zakona in še veljajo, se do izteka teh pogodb, vendar najdlje do konca leta 2019, ne uporabljajo določbe novega 61.g člena zakona.

7.2 Dodatni predlogi ukrepov

Pravica vpogleda varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano v pogodbeno razmerja med partnerji v verigi preskrbe s hrano

Za krepitev dobre prakse bi bilo smiselno, da bi varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano imel na podlagi zakona pravico do vpogleda v sklenjene pogodbe med deležniki. Zdaj varuh te pravice nima, saj so pogodbe varovane kot poslovna skrivnost. Zakon o gospodarskih družbah²⁰ v 39. členu določa, da se za poslovno skrivnost štejejo podatki, za katere tako določi družba s pisnim sklepom (subjektivna poslovna skrivnost), ne glede na to pa tudi podatki, za katere je očitno, da bi nastala občutna škoda, če bi zanje izvedela nepooblaščen oseba (objektivna poslovna skrivnost). Razkritje podatkov, ki pomenijo poslovno skrivnost, lahko pomeni odškodninsko in kazensko odgovornost za tistega, ki poslovno skrivnost razkrije. Ker pa brez vpogleda v pogodbeno določila lahko samo verjamemo in zaupamo tistemu, ki nam razkriva slabe prakse, brez možnosti, da bi pravno tehtna dejstva tudi sami preverili, menimo, da bi bilo smiselno zakonsko področje urediti tako, da bi imel varuh po zakonu pravico do vpogleda v pogodbe. S tem bi pridobili dokaz o obstoju nepoštenih praks. Kakor rečeno, razkrivanje pogodbenih določil, ki po volji strank pomenijo poslovno skrivnost, četudi gre za določila pogodb, ki so nepoštena, lahko pomeni za tistega, ki to razkrije, hudo sankcijo. Če naj varuh opozarja tako na dobro kot slabo prakso, moramo informacije, ki jih neuradno pridobimo, preveriti, preden nanje opozorimo. Svoje končno stališče lahko oblikujemo le na podlagi pravno tehtnih dejstev, da bi se izognili prezgodnjim in nedopustnim obtožbam glede sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj. Pravica do vpogleda v pogodbe, sklenjene med deležniki, bi po našem mnenju že sama po sebi povzročila, da bi bilo v pogodbenih določilih med udeleženci manj nepoštenih dogovorov oziroma takšnih dogovorov, od katerih ima koristi le ena (močnejša) stranka. Namen predlagane spremembe je, da bi se na ta način le še potrdili sumi nepoštenih praks – brez možnosti varuha, da izreče sankcijo (varuh torej ne pridobi nobenih dodatnih pristojnosti ali pooblastil).

Opredelitev izraza "vsiljevanje pogojev"

Na zakonodajni ravni predlagamo dopolnitev 61. f člena ZKme-1 in opredelitev izraza "vsiljevanje pogojev", ki pomeni podpisovanje pogodbe s sumom nepoštenih praks ali nedovoljenih ravnanj brez možnosti pogajanja, ki bi na koncu spremenila tiste dele pogodbe, prek katerih se uveljavljajo posamezne nepoštene prakse ali nedovoljena ravnanja. Vsiljevanje pogojev moramo razumeti kot tveganje za izgubo posla dobavitelja, saj je ta pogosto prisiljen v podpis pogodbe, če želi poslovno sodelovati z določeno trgovsko verigo, ki mu omogoča preživetje na trgu. S predlagano dopolnitvijo ZKme-1 bi olajšali postopke obravnave

²⁰ Uradni list RS, št. 42/2006 s spremembami.

priglasitve sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano, ki jih varuh ali drugi priglasijo na Javno agencijo RS za varstvo konkurence.

Prepoved prodaje pod nabavno ceno

Prepoved prodaje prehranskih izdelkov pod nabavno ceno (ne lastno ceno!) pomeni, da na primer neka trgovska veriga ne sme prodajati prehranskega izdelka po ceni, ki je nižja od cene, navedene na računu dobavitelja. Ta omejitev naj velja tudi za akcijske prodaje ali kakršne koli druge promocijske dejavnosti posameznega deležnika v verigi preskrbe s hrano (torej tudi prepoved akcij, ko na primer ob nakupu nad 20,00 evrov kupec prejme brezplačno pet kilogramov krompirja). Pri tem pa bi vseeno predlagali nekatere izjeme, kot je hrana pred pretekom roka uporabnosti (npr. ko je do konca ostala le še desetina časa celotnega roka uporabnosti, kar na primer pri mlečnih izdelkih z rokom uporabnosti 20 dni pomeni zadnja dva dneva navedenega roka). Lahko pa deležniki izvajajo brezplačne degustacije izdelkov tudi takrat, ko jih ne izvaja neposredno proizvajalec posameznega prehranskega izdelka.

Izračun evropsko primerljivih lastnih cen

Izračun evropsko primerljivih lastnih cen posameznih prehranskih izdelkov z namenom, da se zakonsko zaščitijo primarni pridelovalci tako, da prodajna cena posameznih izdelkov kjerkoli v verigi preskrbe s hrano ne sme biti nižja od izračunanih cen. Pri tem predlagamo, da posamezne države ali skupina primerljivih držav izbere referenčne institucije, pooblašene za spremljanje stroškov pridelave hrane in izračune lastnih cen.

Določitev največje dovoljene marže

Določitev največje dovoljene marže prehranskega izdelka, ki jo določimo na ravni od primarnega pridelovalca do končne maloprodajne cene, in ne med posameznimi deležniki, ne sme biti večja od faktorja X (določijo ga posamezne panoge ali verige) pri nepredelanih in sestavljenih izdelkih (npr. če je cena krompirja pri kmetu 0,15 evra in faktor X enak 2,5, v maloprodaji (ko kupuje končni potrošnik) krompir ne sme biti dražji od 0,375 evra ne glede na to, koliko posrednikov je v tej verigi). Pri prodaji predelanih in sestavljenih prehranskih izdelkov (npr. kruha) pa se marža računa glede na osnovno sestavino sestavljenega izdelka (npr. pšenice v kruhu, mleka v siru, svinjskega mesa v kranjski klobasi), pri čemer ob upoštevanju tehnološkega postopka ta marža ne sme biti višja od faktorja Y (določijo ga posamezne panoge ali verige; npr. če je cena mleka 0,25 EUR/l in je Y enak 4, za izdelavo kilograma sira pa potrebujemo deset litrov mleka, je največja dovoljena maloprodajna cena sira za končnega potrošnika 10,00 evrov za kg).

Določitev obveznega deleža prehranskih izdelkov slovenskega porekla

Določitev obveznega minimalnega deleža prodaje prehranskih izdelkov domačega porekla v trgovskih verigah posamezne države predlagamo zaradi povečevanja državne prehranske

varnosti. Nekatere sosednje države so že začele s podobnimi aktivnostmi. Tako Madžari na primer predlagajo kar 80-odstotni delež prehranskih izdelkov madžarskega porekla v trgovskih verigah na Madžarskem, Hrvati razmišljajo o 60-odstotnem deležu, zato menimo, da bi lahko na ravni EU predpisali vsaj obveznih 60 % prehranskih izdelkov domačega porekla, pri čemer ohranjamo prosti pretok blaga, pospešujemo pa notranjo prehransko varnost posameznih držav EU in s tem celotne EU.

Z vsemi temi ukrepi želimo zajezi bojazen, da se bo hrana v EU po ponovni oživitvi gospodarstva čezmerno podražila, kar bi lahko povzročilo upad kupne moči in zaupanja potrošnikov ter tudi počasnejše okrevanje evropskega gospodarstva.

8 NAROČENE RAZISKAVE

V skladu s 4. členom Uredbe o delovanju in financiranju odnosov v verigi preskrbe s hrano sem v letu 2017 naročil dve raziskavi, in sicer analizo:

- promocijskih aktivnosti v posameznih trgovskih verigah v Sloveniji in
- akcij in cenovnih razmerij v času akcij v Sloveniji in nekaterih sosednjih državah.

Vsi rezultati naročenih analiz so objavljeni na spletni strani varuha na naslovu:
www.varuhverigehrane.si.

Analiza promocijskih aktivnosti v posameznih trgovskih verigah

V skladu z javnim naročanjem smo analizirali promocijo prehranskih izdelkov, ki jih trgovske verige oglašujejo v tedenskih letakih, ki jih prejmejo slovenska gospodinjstva.

Analizirane trgovske verige:

- Mercator, d. d.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo,
- Spar Slovenija, d. o. o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo,
- Engrotuš, d. o. o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo,
- Hofer, d. o. o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo, zlasti vsa mesta,
- Lidl, d. o. o.: enakomerno pokriva celotno Slovenijo, zlasti vsa mesta.

Obdobje analize: od 31. do vključno 47. tedna v letu 2017.

Sklepne ugotovitve

Analiza promocijskih aktivnosti posameznih trgovskih verig, kot so Mercator, d. d., Spar Slovenija, d. o. o., Engrotuš, d. o. o., Lidl, d. o. o. in Hofer, d. o. o. kažejo na povečan pomen promocije slovenskih izdelkov ali izdelkov slovenskih dobaviteljev, saj skoraj vse trgovske

verige potrošnikom ponujajo slovenske izdelke. Promociji slovenskih izdelkov v tedenskih katalogih dajeta najmanjši poudarek trgovski verigi Lidl, d. o. o., ki promovira zlasti tuje prehranske izdelke, in Hofer, d. o. o. z nekoliko manj intenzivnim, vendar še vedno bistveno prevladujočim promoviranjem tujih prehranskih izdelkov.

Nasprotno pa dajejo večji poudarek slovenskim dobaviteljem prehranskih izdelkov trgovske verige Mercator, d. d., Spar Slovenija, d. o. o. in Engrotuš, d. o. o., ki vse intenzivneje promovirajo prehranske izdelke slovenskih dobaviteljev. Analiza promocijskih aktivnosti v letu 2017 posebej izpostavlja trgovsko verigo Mercator, d. d. kot edino, ki promovira večji delež izdelkov slovenskih dobaviteljev kot tujih, medtem ko sta drugi dve trgovski verigi dokaj enakomerno oglaševali prehranske izdelke slovenskih in tujih dobaviteljev.

Trgovske verige intenzivno nagovarjajo kupce za nakup mesa in mesnih izdelkov, ki jih je v katalogih največ. Najbolj intenzivno pa spodbujajo slovensko poreklo pri nagovarjanju kupcev za nakup jajc, mesa in mesnih izdelkov, kruha in krušnih izdelkov ter alkoholnih in brezalkoholnih pijač. Vsi ti izdelki so izdelki vsakodneвне potrošnje in jih potrošniki največkrat iščejo v trgovskih verigah. Poleg običajnih izdelkov slovenskega porekla pa se občasno nekatere trgovske verige odločijo za dodatno promocijo slovenskih izdelkov.

Z opravljeno analizo smo ugotovili, da lastništvo trgovske verige ne vpliva neposredno na oglaševanje slovenskih ali tujih dobaviteljev, temveč da ima na to največji vpliv usmeritev trgovskega sistema. Tako imamo primere, ko trgovski sistemi, katerih lastniški oziroma ustanoviteljski kapital ni slovenski, odlično promovirajo slovenske izdelke, prav tako pa imamo enako vrsto trgovskih sistemov, ki pretežno promovirajo tuje dobavitelje. Zato je za krepitev trdne verige preskrbe s hrano najpomembnejše, da kmetije, zadruge in živilska podjetja kot dobavitelji trgovskih verig z njimi sklenejo dolgoročne partnerske pogodbe in da se skupaj odločajo za promocijo slovenskih prehranskih izdelkov.

Z vidika urejanja odnosov v verigi preskrbe s hrano je promoviranje izdelkov slovenskih dobaviteljev s tedenskimi letaki dobrodošlo, saj s tem povečujemo prepoznavnost slovenskih dobaviteljev, pridelovalcev in živilskopredelovalne industrije. Zaradi promocije se namreč pričakuje tudi povečana prodaja izdelkov, kar utrjuje posamezne deležnike v verigi preskrbe s hrano. Množična industrijska pridelava, nesledljivost izvora in dolg prevozní čas hrane so namreč dejavniki, ki med potrošnike vnašajo nezaupanje v verigo preskrbe s hrano, zato varna, sledljiva, kakovostna in lokalno pridelana hrana postaja vse pomembnejša tako glede varovanja zdravja kakor tudi strateškega zagotavljanja prehranske varnosti v nestabilnih razmerah. Kljub povečanemu zanimanju za lokalno pridelano, torej slovensko hrano, je v zadnjih letih v Sloveniji stopnja samooskrbe še vedno zaskrbljujoča. Različne raziskave kažejo, da slovenski potrošniki visoko cenijo kakovost hrane, vendar se pogosto med

številnimi označbami kakovosti ne znajdejo najbolje, ker jih ne poznajo dovolj dobro. Zato trgovske verige uvajajo dodatne lastne označbe tudi za zagotavljanje slovenskega porekla, ki jih dobro promovirajo in s katerimi potrošnike nagovarjajo za nakup v njihovi trgovini. Trgovskim verigam danes uspeva z lastnimi označbami porekla zadostiti merilom potrošnikovega dojemanja kakovosti, pridelovalcem pa omogoča večji poslovni uspeh.

Analiza akcijskih ponudb prehranskih izdelkov v trgovskih verigah v Sloveniji in sosednjih državah

Sklepne ugotovitve

V študiji smo iz spletnih letakov šestih trgovcev s prehranskimi izdelki v Sloveniji, štirih v Avstriji, treh na Hrvaškem, petih v Italiji in treh na Madžarskem zbrali 2.066, 762, 811, 663 in 691 podatkov o akcijskih ponudbah prehranskih izdelkov v 18 tednih med majem in septembrom 2017. Tako smo dobili vzorec s 4.998 opazovanji, ki smo ga dodatno razdelili na sedem skupin izdelkov. Pomembne spremenljivke v vzorcu so redna cena izdelka, akcijska cena in/ali popust na ceno izdelka.

Naša analiza kaže, da so maloprodajni popusti trgovcev v Sloveniji pri povprečnih 26 do 27 odstotkih v povprečju popustov trgovcev v regiji. Nekaj nad povprečjem so višine popustov v Italiji (27,5 odstotka), nekaj pod njim pa višine popustov na Madžarskem (24 odstotkov).

Podatki napeljujejo k sklepu, da imajo trgovci Lidl, Eurospin in Spar dokaj enovite strategije pri določanju maloprodajnih popustov v opazovani regiji, saj so razlike pri posameznem opazovanem trgovcu v različnih državah zelo nizke.

Za slabih 190 vnosov našega vzorca iz štirih skupin izdelkov smo uspeli pridobiti podatke slovenskih proizvajalcev o redni ceni dobav teh izdelkov trgovcem in ceni ustreznih dobav med akcijsko ponudbo. Podatki kažejo, da so povprečne relativne bruto marže (RBM) štirih trgovcev v našem podvzorcu (Mercator, Spar, Tuš in Lidl) v času izven akcij precej podobne. Gibljejo se med 36 odstotkov za Tuš do 43 odstotkov za Mercator, najvišje vrednosti za tri klasične trgovce pa so krepko prek 50 odstotkov. V času akcije slednji trije znižajo svojo RBM za 12 do 14 odstotnih točk, medtem ko jo Lidl zniža za kar 24 odstotnih točk.

Kakor kažejo podatki, diskontni trgovec nase prevzame skoraj vse breme akcijskega znižanja cene izdelkov, medtem ko drugi trije trgovci v povprečju med 64 odstotkov (Tuš) in 72 odstotkov (Mercator). Razpršenost teh deležev pri treh klasičnih trgovcih kaže, da določanje višine in razdelitve akcijskih popustov ni enovit proces. Podatki kažejo tudi, da so ti trije trgovci v eni od opazovanih skupin izdelkov pripravljeni prevzeti višje breme popustov, kot so ga v drugih treh.

Podatki prav tako kažejo, da so proizvajalci kljub temu, da trgovci prevzamejo višji delež znižanja maloprodajne cene, v neenakem položaju. Kot kažejo podatki, ni nepredstavljivo, da imajo proizvajalci, ki imajo v opazovanih skupinah izdelkov skoraj zagotovo nižje bruto marže kot trgovci, vsaj tolikšno znižanje kot trgovci. Za popolnoma natančno oceno razmer med akcijskimi ponudbami pa bi morali poznati tudi dejanske bruto marže proizvajalcev.

9 PREDLOG RAZISKAV IN PROJEKTOV

Poleg raziskav, opredeljenih v predlogu letnega financiranja varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano, predlagamo, da se prek večjih razpisov različnih ministrstev opravijo nekatere obsežnejše raziskave, ki presegajo finančni proračun varuha za raziskave. Predlogi so podani v nadaljevanju.

Spremljanje cen slovenskih in tujih prehranskih izdelkov in modelno računanje predvidenih marž

Slovenski potrošniki vse bolj razumejo pomen lokalne oskrbe s hrano. Zaradi tega se vse več potrošnikov odloča za nakup prehranskih izdelkov slovenskega porekla ali vsaj slovenskih dobaviteljev. K temu potrošnike spodbujajo različni sodelujoči, kot so MKGP, zbornice, ZZS in drugi. Tudi sam kot varuh spodbujam vse deležnike v verigi preskrbe s hrano k nakupu slovenskih prehranskih izdelkov. Zaradi tega se lahko zgodi, da bodo tisti, ki prodajajo prehranske izdelke končnim potrošnikom, podražili slovenske prehranske izdelke (slovenskega porekla ali od slovenskih dobaviteljev), saj se bo v skladu s tržnimi zakonitostmi povečalo povpraševanje po njih (pri povečanem povpraševanju se lahko zviša cena). Praviloma se bo cena slovenskih prehranskih izdelkov znižala le pri končnem ponudniku, ki nagovarja potrošnike (trgovske verige in druge trgovine ter prodajne kanale), pri čemer bo pri primarnem proizvajalcu ali živilskopredelovalnem podjetju cena ostala nespremenjena. Torej od tega zvišanja cen ne bodo imeli nič kmetje, zadruge in živilskopredelovalna podjetja. Povečale pa se bodo le marže v trgovini. To oceno predvidenega stanja nedvomno dokazuje zdajšnja mlečna kriza, ko so se cene mleka pri primarnih proizvajalcih (na kmetijskih gospodarstvih) znižale z okoli 0,37 EUR/l na le okoli 0,24 EUR/l, pri čemer pa so cene mleka in mlečnih izdelkov na trgovskih policah ostale skoraj povsem nespremenjene.

Zato predlagam, da se med projekti, ki jih razpisuje MKGP (ciljni raziskovalni programi – projekti CRP), razpiše tudi projekt za sistematično spremljanje spreminjanja cen slovenskih in primerljivih tujih prehranskih izdelkov v maloprodaji ter – po metodologiji že izvedenega projekta CRP »razvoj orodja za spremljanje cen v verigi preskrbe s hrano« – ocenitev povprečne marže po celotni verigi preskrbe s hrano. S takšnim sistematičnim spremljanjem bi

pridobili informacije o »poštenosti« trgovcev do slovenskih dobaviteljev, saj z različno maržno politiko med slovenskimi in tujimi ponudniki lahko vplivajo na količino prodane hrane slovenskega ali tujega porekla. Prepričan sem, da bi že spremljanje marž in končnih maloprodajnih cen vplivalo na bolj pošten odnos oziroma bi preprečilo nepotrebne podražitve slovenskih prehranskih izdelkov. S preprečitvijo podražitve slovenskih prehranskih izdelkov se bo zagotovo povečevala njihova prodaja, vse promocijske dejavnosti (tudi za tako imenovano izbrano kakovost) pa bodo dosegle svoj namen. S temi ukrepi bi dolgoročno tudi povečali samooskrbo s hrano v naši državi, ki je zdaj na posameznih področjih zaskrbljujoče nizka (zlasti pri sadju in zelenjavi ter prašičereji).

Časovna in finančna razsežnost projekta

Projekt bi se moral začeti čim prej, da še lahko ugotovimo zdajšnje stanje na trgu kot začetno stanje, glede na sistematičnost spremljanja pa ne bi smel imeti končnega roka trajanja.

Ocenjena letna vrednost izvajanja projekta je okoli 80.000,00 evrov.

Priročnik odnosov v verigi preskrbe s hrano

Veriga preskrbe s hrano vključuje pridelavo oziroma prirejo, predelavo, distribucijo, veleprodajo oziroma maloprodajo do končnega potrošnika in je trajnostno naravnana, saj s svojim obstojem in delovanjem vpliva na gospodarstvo, zdravje in okolje. Ta veriga je v Sloveniji živ sistem medsebojnih sodelovanj, dogovorov in poslovnih dogodkov. Temelji na odnosih med posameznimi partnerji, zato odnosi nedvomno odločilno vplivajo na trdnost in trajnost verige. Zaradi izrazite pogajalske premoči nekaterih deležnikov v tej verigi nastajajo nepoštena praksa in nedovoljena ravnanja, na katere pa prizadete stranke zaradi strahu pred izgubo posla le redko opozarjajo, in še to z veliko previdnostjo. Opažamo stalne poskuse nepoštenih praks, ki jih želimo skupaj z drugimi institucijami spremeniti celo v primere dobrih poslovnih praks. Ostajajo pa težko rešljive uveljavljene poslovne navade, za katere sumimo, da so nepoštena praksa in nedovoljena ravnanja.

Ena od pomembnejših usmeritev pri mojem delu varuha je sprotno spremljanje nepoštenih praks. V ta namen sem v stalnem stiku s posameznimi deležniki. Ugotovljena nova stanja med partnerji želim kot varuh sproti sporočati pristojnim institucijam za preprečevanje novih primerov nepoštenih odnosov med partnerji v verigi preskrbe s hrano. V ta namen predlagam, da MKGP razpiše projekt CRP z delovnim naslovom »priročnik odnosov v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji«.

Kaj je priročnik odnosov verige preskrbe s hrano?

Priročnik odnosov verige preskrbe s hrano je celovit dokument, ki prikaže vlogo posameznega deležnika v procesu te verige in ga usmerja pri njegovem delovanju v

posameznih primerih in ob dogodkih, kjer ima zakonsko predpisane ter v javnosti etično pričakovane pristojnosti in odgovornosti.

Prednost priročnika v povezavi z načrtom dela v verigi za preskrbo z hrano je, da celovito usmerja posamezne deležnike tako, da ta s svojim znanjem in izkušnjami lahko deluje v vsaki situaciji. Načrti delovanja so procesno bolj zaprti in ne opisujejo v stvarnem času vsakega posameznega opaženega primera. Priročnik pa je prilagodljiv in upošteva izkušnje deležnikov ter jih tako prek spleta kar najhitreje vključi v dejavno reševanje nastalih situacij.

Vsebina priročnika odnosov verige preskrbe s hrano

Predlagam ključna poglavja priročnika:

1. varnostna tveganja in ocene ogroženosti verige preskrbe s hrano,
2. standardi in normativna ureditev preskrbe s hrano,
3. opis procesne verige preskrbe s hrano (posplošen za vse posamezne verige),
4. vloga posameznih subjektov v verigi preskrbe s hrano,
5. odnosi z javnostjo v verigi preskrbe z hrano,
6. krize in krizne situacije v verigi preskrbe s hrano,
7. opisi področij, kjer lahko nastane tveganje v verigi preskrbe s hrano (opis nekaterih značilnih znanih primerov),
8. postopki predvidevanja tveganj preskrbe s hrano,
9. diagram organizacijskega in medorganizacijskega sodelovanja za pošteno in varno preskrbo s hrano,
10. temeljno jedro sodelujočih za reševanje izrednih primerov poštene in varne preskrbe s hrano,
11. organizacija in nadzor poštene in varne preskrbe s hrano.

Časovna in finančna razsežnost projekta

Projekt bi bil predvidoma v celoti končan v 18 do 24 mesecih. Njegova predvidena finančna vrednost je 300.000,00 evrov.

10 FINANČNO POROČILO

Za potrebe delovanja varuha je bilo v proračunu za leto 2017 na MKGP predvidenih 50.000,00 evrov. Sredstva so bila namenjena plačilu mesečnih nagrad in potnih stroškov za delo varuha, predvidene raziskave, študije in analize ter operativne stroške za nemoteno delovanje. Sredstva so bila rezervirana na proračunski postavki 153185 – varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano, za ukrep 2330-15-0004 – podpora delovanju varuha.

Na podlagi šestega odstavka 4. člena uredbe mora varuh enkrat mesečno najpozneje do petnajstega v mesecu pripraviti mesečno poročilo o svojem delu v preteklem mesecu, ki mora

vsebovati podatke, na podlagi katerih se obračunajo in izplačajo stroški varuhovega dela. Plačila vseh dejavnosti varuha so bila izvedena v skladu z Zakonom o izvrševanju proračuna Republike Slovenije, Pravilnikom o finančnem poslovanju MKGP in sprejetim predlogom letnega načrta financiranja. Vsa naročila blaga in storitev so bila izvedena v skladu z Zakonom o javnem naročanju.

V skladu z uredbo smo pripravili finančni načrt za leto 2017, ki je prikazan v naslednji preglednici. Ob finančnem načrtu navajamo tudi porabo sredstev s postavke varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano. V letu 2017 smo načrtovali porabo 55.381,52 evra, dejansko porabili pa smo 54.217,82 evra sredstev s postavke varuha, kar pomeni 97,90 % porabo.

Preglednica 1: Finančni načrt in dejanska poraba sredstev varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano v letu 2017

FINANČNI NAČRT ZA LETO 2017					Poraba V LETU 2017	
	Namen izplačil	Mesečni izračun v € z DDV	Skupaj v letu 2017 v € z DDV	Opombe	Poraba v letu 2017 v € z DDV	Vzrok spremembe
1.	Mesečna nagrada	1.249,45	14.993,52	30 % plače za 56. plačni razred (+ 8,85 % ZPIZ, + 0,53 % ZZ)	16.242,85	Poraba je za 8,3 % višja od načrtovane. Vzrok višje porabe je v izplačilu 13 nagrad varuha v proračunskem letu 2017, saj so bile v tem proračunskem letu izplačane nagrade tudi za november in december leta 2016.
2.	Materialni stroški					
	mobilni telefon	6,00	72,00	ocena stroška	0,00	Stroška nismo bremenili ločeno s proračunske postavke varuha.
	obratovalni stroški in najemnina	617,00	7.404,00	stroški čiščenja, elektrike, ogrevanja, vzdrževanja in najemnina po razmejitvenem ključu (35 m² x 11,40) * 12	6.496,00	Poraba je za 12,3 % nižja od načrtovane in je enaka dejanskim stroškom obratovanja in najemnine.
	reprezentanca	83,33	1.000,00	ocena stroška	195,14	Poraba je za 80,5 % nižja od načrtovane in je enaka dejanskim stroškom reprezentance v tem letu. Tako nizka poraba na tej postavki je zaradi neizvedenega načrtovanega kosila udeležencev/gostov okroglega mize na sejmu AGRA 2017.
	drugi stroški	40,00	480,00	Fiksni telefon, poštna storitve, pisarniški material, spletne objave	890,20	Poraba je za 85,5 % višja od načrtovane. Višja poraba znotraj te postavke je nastala zaradi nepričakovanega stroška zakupa spletnega prostora za potrebe spletne strani varuha, podaljševanja domene in izvedbo objav gradiva in informacij na spletni strani varuha.
3.	Službene poti					
	službene poti v Sloveniji	250,00	3.000,00	dnevnice, kilometrina, stroški nočitev, letalski prevoz, parkimina in drugi stroški, povezani s službeno potjo	3.900,63	Stroški vseh službenih poti so za 22 % nižji od načrtovanih, saj nismo izvedli vseh načrtovanih službenih poti v tujino.
	službene poti v tujini	166,67	2.000,00			
4.	Plačilo študij in raziskav					
	analiza trgovskih akcij v Sloveniji in v sosednjih državah		19.600,00	ocena stroškov	19.600,00	Poraba je enaka oceni stroškov za to analizo.
	analiza promocijskih aktivnosti v posameznih trgovskih verigah v Sloveniji		6.832,00	Ocena stroška	6.893,00	Poraba je za 8,9 % višja od načrtovane, vendar ustreza dejanskim stroškom izvajalca, ki je bil izbran v skladu z Zakonom o javnem naročanju.
	VSOTA		55.381,52 €		54.217,82	

11 SKLEP

Nepoštene prakse v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji škodljivo vplivajo na stabilnost verige preskrbe s hrano. Zato je treba širiti prepoznavanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v partnerskih odnosih med posameznimi deležniki z namenom njihovega preprečevanja. Prepoznavam namreč tudi odlične primere dobrih praks, zaradi katerih nihče od vpletenih deležnikov ne izgublja zaradi drugega, temveč dolgoročno pridobita oba. Ti primeri dokazujejo, da se tam, kjer je volja, vedno najde tudi pot. Graditev odnosov na primerih dobrih praks je naložba za vse udeležene partnerje, saj bo le tako veriga preskrbe s hrano trajnostna in trdna, predvsem pa stabilna za vse udeležence. Seveda bodo v taki verigi pridobili tudi potrošniki, saj stabilna veriga omogoča boljše in varne prehranske izdelke.